

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

X.A. PAAR, BIBLIOPHIL, WIEN.

ГОДИНА ДРУГА.

Свеска прва.

У Бечу 1. јануара 1876.

ИЛУСТРОВАН ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

ИЗЛАЗИ 1. И 16. СВАКОГ МЕСЕЦА.

Годишња је цена

8 фор. а. вр., или 20 динара.

КАТАНСКА БУНА.

ПРИПОВЕТКА

ИЗ 1843 ГОДИНЕ.

НАПИСАО

МИЛОРАД П. ШАНЧАНИН.

I.

Ради сте, децо, да вам причам о покојном оцу. И вредно је да га се сетимо, Бог му дао у рају насеља. Ви сте били још нејаки, када он оно напрасно премину. Сиромах превиште у најбољим својим годинама. Ви га се можда слабо и сећате, а ја, да ми Бог поможе, вазда мислим на њ. Како склопим очи, ето га преда ме. Целу божју ноћу лебди његова блажена слика нада миом. Ја сам дању вазда сетна, невесела; да ми још није вас, не бих знала како бих проводила самохране дане. А ноћу ми је да видите лакше, ваљада, где га тако често спивам? За то се чешће у сну и смејем, као што сте ми више пута говорили, драга децо моја.

Он је био пуга сирота кад је узео мене сиротицу. Ја сам му донела ено онај орман до зелене пећи, а код њега сам застала овај сто за којим седимо, онај креветац, где вас двоје поћујете и икону пред којом

ЂУРО ДАНИЧИЋ.

се и данас Богу молимо. Није било ни десетак књижица у оном долапу, што је данас пун натучен лепо повезаних књига.

Чим сам се довела омиле ми кућа, као да сам се у њојзи родила. Цео дан сам ходала и радила по кући, а оп, жалосник, није се растајо с дућаном од рана јутра до мркле вечери. У по дне се чим тим прихватасмо, а у вече спремала сам бољу вечеру. Он је, децо, — не могу да га споменем а да не узданем — радо јео тесто. За то сам увек имала намешених гурабија, брдарица или каквих других колачића. По вечери седели смо дуго. Он је кројио и шио, а ја му помагах. Па смо тада умели говорити за четворо. Он је тада причао своје јадранске приче, а ја сам га пажљиво слушала. Па песама, па пословица, па загонетака знао је сијасет. Чешће и поноћ превали, а ми још шијемо, смејемо се и торочемо. Боже мој, како се човеку нарав промени, ко би рекао, да је овака Ћуталица као ја негда била торокљива као мало дете. И Бог ти један знаде, шта се још са мном може збити све до смрти моје?

У те срећне дане родих и вас двоје, Стамене и Стаменко. Он је, покојник, волио вас као своја два ока у глави. Шта

га пута мени столицу пред дућан, па дотркну само да вас види и омилије. Увек вас је вечером уљуљивао, док сам ја вечеру приправљала. Кад се које од вас поћу заплаче, пре мене је скакао из постеље и не би ме дирао, док ме ваша дрека не пробуди. Чешће сам га за то корила, али не могаше оставити своје добро срце. А кад вас недељом купах, онда ми је већ бивао досадан. Или му је вода сувише врела ил' сувише хладна. Па ни да се макне од корита, него пиљи у вас као у икону. Ти Стамене био си живахан. Шта си га пута свега изполивао бијући облим ручицама по заталасаној води. Он би тада смешећи се говорио: «Хоће богме делија Стаменко. Тај ће бити Турке ко господар Луко.» А теби је кћери тада говорио: «Моја Стаменчица биће лепа девојчица; бабо ће је научити књизи, обући јој чоху и ђезију, нанизати три ниске дуката, да се знаде чије је чељаде!» Ја сам увек говорила: ако дадне Бог.

Е тако је хтео он, али Господ другчије нареди. Покојник је био вредан раденик, и ја писам била вам полења. Никад кућом не бејаш постидна, а њему помагах где год знадох и умедох. Он је шио и вез'о либаде, фистане и желеке, а ја ших му памуклије и антерије. Још се родне десише године. Храна се је многа извозила. Сељаци се махом оновчише. Кренуше пазари, каквих давно није било у нашим крајевима. Јако онда беше подићи се устаоцу и штедљивцу. Наша се радња брзо отрже. Не прођоше ни две године, а ми отворисмо још један дућанац у улици преко моста. Узесмо неколико момака; шише и певаше цео дан и до неко доба ноћи. А кад седасмо за софру, Боже мој, чисто се милило појести залогат у онакој радној дружини. Кухала сам све најлепша јела, а не жалих зацвркнути машћу, што се више могло. Имаћасмо вина по две по три бачве, а ракије и старе и љуте. Који момак једном стаде у службу код нас, тај нас више није радо остаљао. Јер, дечице моја, има доста света без срца и душе. Не мари ти за млађе своје колико за псе. Али знајте, да још нико није прокопсао, који је тврдичио према својим млађима. Господ ником дужан не остаје. Да није још његове правде, шта би било од вајнога света?

Ми смо имали доста пријатеља и знацаца. Сви се радоваху нашем напретку, а сељаци, старе мунтерије, још радије долазашу у нашу продавницу. О јесени слали смо момка по вересију, али Боже сахрани, да смо силом изнудили наплату онде, где видесмо да се за тад нема и не може. С тога сељаци и волеше пазарити код нас, по у нашега комшије Перка. Та ви сте га познавали, јер је скоро умр'о. Беше човек непогодан и чапгривало, да се једва подносити могао. Ако је од кога имао што примати, онда тешко га си јадноме дужнику. Пре времена књи ће га тражином, а не плати ли на уречен дан, таки лети суду, па се тужи, терај, док јадном сељаку не оде и кућа над главом. Сељаци су тада били боље платише, реч је више вредила од данашњег писмена, а суда су се клонили као живе жераваце. За то брзо омрзнуше Перка, па један по један сврнуше код нас. И кога једном послужисмо нашом робом, тај више ни завирно није у Перков дућан. Перка беше врло оштра зверка.

Добро је он провидео, ко одуми његове пазаре. Али је био и лукав. Гледао је свакојачко да подвали нашој радњи. Прпоче лагати сељаке, да је у нас све скупо и криво измерено. Кад то не поможе, он поче шуровати са момцима нашим. Момака има вредних и честитих, али их има и дволичних и свакојачких. Та није ни чуда, кол'ко господара мора да промени, док се на доброга намери. Од доброга добро науче, али се и од рђавога понешто злога прилепи. Тако један од највреднијих наших момака остави нас у најнезгодније доба. Будала се дала навести лукавим лагалом. Мишљаше нам тиме наудити, али се брзо увери, да ни у Перковој кући не ничу златна брда. И доиста се брзо покаја. Понуди се да се опет врати, али га хладно одбисмо. И ја и отац вам јако презираемо људе личинаре.

Ми непрестано у напредак, а Перко на мањак. То га је још већма дражило лукава и пијана. Да, и то вам заборавих рећи, да је комшија Перко радо пио и беспослично по кафанама. Набије фес на обрве, стави руке на зад испод ћурчета, намршти се као јесење небо, па по десет пута на дан проћи ће тамо амо испред нашега дућана. Лукаво нас погледн испод обрва, окрено се по том на другу страну, ракне и пљуше на пашу калдрму. Ако је случајно на путу буренце са клинцима, или гвожђарија или дрвенарија, као што је то обично у пазарне дане, шорнуће крвнички и ако му баш није на путу. А кад смо ми пролазили мимо њ и поздрављали га, никада нам није Бога прихватио.

Но колико нас Перко избегаваше, опет се је радовао свакој прилици, кад би могао заподрети свађу. Што је давно желео то је и постигао. Ви знате, децо, онај прозорчић у нашуј кухињи што је баш под штукатором. Још кад је ова кућа грађена, уговорено је не знам како с пређашњим господаром Перкове куће, да се тај прозорчић може отворити, али по високо, као што је, да не би млађи час по зјали у комшијску авлију, јер сваки, знате, хоће да је у својој кући слободан. Устанемо ми једно јутро, а кад уђосмо у кухињу, а у њој пуно помрчине. Зачудисмо се, па гледну смо у прозор. Али јест, наш добри комшија на зло поранио, па грдним клинцима прековао дебеле даске преко прозора, па још их с поља лепом превукао, да како светлост не би пробрла. Е то се већ не могаше подносити. Покојни отац докона секиру да одбије даске, али ја га уздржа.

«Не, не, рекох му, ти то ниси приковао, па не смеиш ни отговати?»

«Али то тако не може остати!»

«И то је истина. Само ко је приковао, онај нека и откује.»

«Али ја с њим нећу да имам посла.»

«А ти јави кмету, па он знаде шта му чинити ваља.»

Он остави секиру и оде у општину. Бнез Милојко дође са још два стражара, заповеди, те се даске скинуше с кухињског прозора. То разјари и онако осноног Перка, па ста викали и претити, Боже мој, као да је из њега ђаво зипарао. Е не памтим да сам до данас чула онаку ругу и псовку. Онда сам, децо, видела, да је човек, кад застрани, још гори од зверка. Али нека би се затрло семе

таким људма на земљи, и молим се Богу и богородици, да вас сахрани од оваких несретника у свима данима нашега живота. Нека би било и за вас ово што сам претрпила.

«Е не ћеш тако комшија, не, заче Перко и по подне, кад мишља смо, е се већ стишао. Не дам се ја тако лако ућуткати. Заврнућу ја шију и теби и оном матороме кнезу. Дошла браћа па откивају, а ни помоз Бог Перко. Не био који сам, ако вам се српски не осветим. А ни сам ја баш ни така мућурла, као што мислите. Е хеј, знам ја што ви и не знате. Не уклањам се ја тако лако с мегдана. Скоро ће се ломити слепи миши моји, знам ја што ви и не знате. Гледај ти молим те, с ким су они нашли да гоне ината. Е не дам се ја, море, не дам; ишли смо и ми у те ваше школе; знамо ми све ваше мајсторије. Ал' чекајте, зечји синови, скупо ће вас стати ова прича Перкова. Е хеј, знам ја што ви и не знате, глупа божја сточице!»

И још би био зипарао, да га не ућутка његова жена патница. Бејаше добра душа, али је дошла била као сухо дрво подносећи и ућуткавајући сурову нарав свога нечовека.

Кад смо те вечери били на само у соби, запитам покојника:

«А чу ли ти Миле, шта онај рђавић рече?»

«Несећам се,» одговори ми равнодушно.

«И још три пут, не један пут. Зар ти не паде у очи како у три маха викну: знам ја, што ви и не знате!»

«Могао је и сто пута викнути. Зна пијана глава шта му се с језика котрља.»

«Јок јок, он не беше пијан ка обично. Добро лисац знаде што је говорио. Већ чули ме Миле, наш комшија је нешто нањушило?»

«Не знам као шта?»

«Шта му било, али се нешто кува.»

«Тамо о његову главу.»

«О чију му драго; али се добро узми на ум! Јеси л' ми ту не довно и сам говорио, да се нешто спрема. Сећаш ли се да си ми говорио, како су успролетали неки људи из прека, па неки Подрици и Ваљевци. Било што му драго, чувај се добро и буди на опрезу. Пази и куд идеш и шта говориш?»

«Хајде не цвркући плашљива голубице моја, рече ми ваш отац, па ућута и приметих како се замислио. Ја се у тој мах склопих да му не будем досадна. Ти се Стаменка баш тада стаде мешкољити у колевца и ја приђох да те подојим.»

II.

Боже мој, колико је то себе година, а све ми је још тако живо пред очима, ово, што вам приповедам, као даје, децо, јуче било. Као сад да гледим пред собом оне црне и несретне дане. Беше то 1845 године. Освануо ведар и тонал дан у петак 22 септембра. Врапци весело цвркутаху на нашој гуњи пред чардаком, сунце по више одскочио. Могао је бити већ осми сахат, кад се сиђох на кладенац да налијем суде. У који мах ја домашних ведро, у тај пар учини ми се, као да чух пуцањ. Стадох да боље чујем, али се ништа више не чујаше. Узех суде и пођох у кућу. Узгред наберем цвећа у баштици и уденух у косу. Баш отворих уста да певушим као обично, а тек у један пут осуше се пушке: кра, кра, кра. Толико се тргох,

да ми се из десне руке окиде суд и прште на комаде о камени кућни праг. И ако бејаш престрављена, опет ми се туга као хладна гуја сави око срца. Да се разбије баш у тај кобњи мах, ништа ми се не допаде. И данас свет верује доста у врачбине, а онда је тога још више било. Оставих суд на своје место, па брзо потрчах на прозор, да видим шта се то збива на улици. Кад тамо, а свет затвара дућане, па неки снужено одлазе кућама, а други тамо ка конаку. Коначка капија отворена, а у њој се чује нека вика, граја. Свет срља унутра, а на махове пушке припуцкују.

«Шта ли је то тамо, чича?» запиташ Остоју с Камичка, који се кући журно враћаше.

«Ето шта је, Видо, зло да не може горе.»

«А по Богу шта је?»

«Шта је да је, није добро. Бог зна какве ће још бити несреће. Притвори прозор, па чувај и себе и децу. Дао би Бог да не буде горих јада.»

«А где је мој Миле?»

«У коначкој авлији.»

«А шта ће он тамо?»

«И сам му се чудим. Боље би му било, да гледа тебе и ту децу, него да се врзма око оног пакленог гњезда. Брзо пошљи по њега, јер се доцније може ђаво излећи. Не исправи он криве Дрине. Своја је глава најпреча. С Богом, одмах пошљи, те га кући зови! С Богом!»

То рекав чича Остоја управи се горе ка Камичку. Вас се двоје бесте тамац пробудили. Посадим вас обоје доле на Ђилим, притворим капке на прозорима, па вас онда забравих. Повежем се шамијом и брзо обучем други фиџан, па одем по Мила. Погледах у коначку авлију, али га већ тамо не беше. Но имадох шта и видети. Тријестину коњаника опколели двор. Коњи хале, а јахачи оружани до грла, па светло обучени као катане. Халаше им све једнога кроја. Чоха плава преливаше се, а златни опшивци трептају на сунчаном зраку. Балпаџи им све од сама самура, с перјаницом белом.

У својој бризи и журби ја и не видех добро у први мах неколико људи тамо даље на улици. Случајно ми поглед падне тамо и — молим ти се Боже, не поврати така времена — опазих на калдрми неколико мртвих људи с разбарушеном косом. Згрозих се као од грознице трољетнице, па мучна и тужна нагнем тамо. Вероваћете ми кад кажем, да сам онда и најгоре помислила. Јаој, жалосници, да га није несрећа укубила. Приближих се и погледах. Шта несретна видех. Помоћник Нинић и судија Марко, лежаху мртви у својој рођеној крви. Суђају сам познала по црвеном ћурчету. Још до њих лежаше мртав дечко од својих десетину година. Вај ту добра није, па кукавна окретох главу на страну и потегох кући. У том несретном тренутку сретох и комшију Перка. Припасао кубуре, а кад ме погледа закрвављеним очима, учини ми се, као да ме пресече. Лукаво развуче окореле усне и показа жуте рејаве зубе. Учиних се, као да несретника не видим.

Шта кријеш очи, једна — не пристоји се, децо, ни да поменем како ме је, хуља, нагрдио. Смирно се безделник, а мртве је грехота клети и псовати. Ја се журих напред, али чух још само где рече: «Запамти ћете ви

с ким сте кавгу приметили. С ђаволом ћу спрећи, само да вам покажем ко је Перко Врнулац. Не треба вам гора осветника.»

Знам да су ми тада сузе потекле. Та нигде га ни чим не увредисмо, и гле, Боже, како је наврео пизмом на нас и на кућу нашу. Изведи га, молим ти се, на пут прав и поштен. Пазићемо да му не натруни ни сламчица наша.

Кад сам била близу куће смотрих откријене капке и драгога Мила, где забринут гледа на поље. На срцу ми гакну и не знадох кад отворих врата и улетех у собу. Он стајаше близу стола, а вас двоје играсте се код његових ногу. Полетех му у наручја и бризнух плакати; он ме је пољубио у косу и почео тешити. Погледах га у очи и познадох да му утеха не иде са срца. И он је био брижан. У тај мах ми прелети преко ума, буд је и онако сетап невесео, туд га и ти растужуј. Као да ми нешто рече у мени: Зар је жена само да истера сузу и да више додаје чемерике горчинама мужа својега? Та дика је жени храбрит' мужа у данима ваја и кушања. А доиста ми жене у томе јако грешимо. Малодушне смо до прекора онда, кад је највише потребно срца, смишљености и самопоузданости. Зазор ми би од ових помисли и ја брзо утрем сузу и поозбиљим се. Седосмо на застирку и узесмо вас двоје на крило.

«А виде ли ти, Видо, шта се јутрус догоди?»

«Видех у зао час.»

«Мени се чисто мозак врти; не знам чисто шта да мислим о овом што се догоди.»

«Ово није добро, Миле. Све ми се слухти још и горе зло.»

«Зар има што горег од овога? Ови људи падоше ка' из неба ведрога. Пре бих рек'о, да су казна по спасење божје. Ако су хтели, шта, зар се баш морало одмах с људским главама.»

«А да л' се ко надаше њином доласку?»

«Ја не знам, али како ко. Има их који рију свуд, па зар да се они овом зачуде. Додуше су се и наше власти прогрушале. Почело је бивати свашта. Једне и исте ствари добивале по два краја, по који за ког. Одјурени толики људи тамо у Цесарску, па зар да тамо седе и мирују. Сваки воли своје гњездо, па за то се журе да опет у њ долете. Али, али не ваља ни ово. Титрати се с нашим главама није дело промишљено. Ваљало је боље промозгати.»

«Ја те чисто не разумем!» рекох му.

«То је са свим просто. Има доста незадовољника, па устају на притисак. Ко зна како ће се свршити. Да ли ће бити победилац незадовољство или притисак, то је мучно погодити. Кољко ја могу да провидим, изгледу су слаби и за једне и за друге. Ко зна на коју ће страну превагнути ове кобне теразије. Но свакојак је паметно гледати своју радњу и незван се не мешати у оно што не знаш.»

«Али има људи немирних, нераденика и облагивача», приметих му ја.

«Имаш право, жено», рече, «али тек ми ником ништа не учини смо на жао.»

«А Перко?» Упитах га озбиљно и смућено.

«Он је додуше опасна зверка, мучка и грабљива. Нит' је добро на њу дићи лова, нит' је паметно чинит' јој се невест. Скла њајмо му се, где се и год може.»

«Али је сад на путу опет показивао своје зубе и претио злореко. Не знам како ти, али ја зебем од њега. Бог би дао да нас у зло не ували.»

«Хајд, прођи се страшења;» рече ми прекорно. «Цео Шабац знаде нас, а познаје и њега. Нико не ће за њим се повести, ако би на нас и насрнуо. Него махнимо га до сто врага. Прече је да зборимо о овоме што се данас зби. Сиромаш Нинић!»

«А ко га уби у зао час?»

«Катане. А за што, то они знају. Јутрос рано пређоше на нашу страну посниже Дреновца. После седам сахата уђоша у варош и уставеше се пред конаком. Капију отварајте повикаше и пропуцаше. Момци отворише капије и они уђоше унутра. Нинић нистрча доле и викну на њих озбиљно, ко су и од куда су.»

«Имате ли, људи божји, какву исправу, да видимо ко сте.»

«Ево ти исправе» повикаше и један опали на њ, и са земљом га састави. И судски председник Марко изађе у ходник.»

«Ко си ти тамо у црвеној антерији?» викну један од катана.

«Ја сам, браћо, судски председник.»

«Доста си председавао» рече му и једним метком из кубуре састави га са земљом.

Обојницу извукосе на калдрму, тамо, Видо, где си их видеља. Господар Ђука побеже на таван и жена му се једва спасла жива. Ђидисаше и на Ђуку, али се брањаше кубурама. Једним метком нехотице уби оно дете, што си га видеља мртва. Кукавни родитељи још и не знају, каква је уда судбина сустигла чедо њихово, и ко зна колико ће још таквих невиних жртава покосити.

Ја изнесем доручак. Седосмо обоје за софру. Не могасма ништа окусути. Нахран смо вас нејаке, па опет успремих. У тај мах зачусе коњских топот и звекет коњских плоча по калдрми. Прикучи смо се прозору. Катане касом пролеташу улицама, те задаваху страх и онако мирним и заплашеним грађанима. Сви ћепенци спуштени, а капије притворене. Нико живи да се помоли, и чињаше ти се у сред гробља да си. Сретни сте колико сте живи, децо, што сте тада били још малечки, те не умедосте осећати страхоту онога времена. Ко је онда већ умео тубити, запамтио је само нечовештво и ужас.

По по дне чуло се добовање. Многи бескућници, а и газде, којима је све једно а ред а русвај, скупише се пред конаком. Пушке опет заупцаше, и после неколико тренутака прођоше катане поред наше куће и одоше пут Лозници. Свет опет мало дође к себи, као да им се свалио неки терет са срца. Дућани се отворише и као да се опет поврати стари ред и живот. Али то беше привидно. Сви људи од посла изгледаху као потучени. По лицу си им могао познати, да им срце вапије и плаче.

Миле хтеде да оде с момцима у дућан. Ја му не дадох. О заласку сунца изађосмо у авлију. Свеж вечерњи ваздух чисто мирисаше. То нас мало опорави. Изнесох слатко у баштицу, те се уза њ написмо хладне бунарске воде. Још пописмо по једну каву. То је било све, што тај дан узесмо у уста.

(Продужиће се.)

А МОЈ ДРУЖЕ! . . .

ДВОПЕВ. *)

први.

А мој друже, мој пријане,
Сунце греје на све стране,
Само туга рода мога
Залуд чека сунца свога.
Векови су грдни вали,
Један дође другог свали. —
А сваки нам ропство спрема —
Није л' боље да нас нема! —

други.

Туга ј' твоја моја туга,
Твоја жалост има друга,
С твог ми бола дуна страда —
Ал у њојзи још је нада.
Нада ми је божја правда,
Нада су ми браћа млада,
Старо срце, слога нова,
Нада ми је сабља ова.

први.

Збори, збори, друже чили,
Реч ми твоја ране вида. —

други.

Твори, твори, брате мили, —
Сам се санцир не раскида. —

ОВОЈИЦА.

За што су нам деди мрели,
За то мрети знам и ја;
Ако не ће синут' мени,
Нек ми деци сунце сја! —
Ево доба! Ево руке!
Жива ј' помоћ! Жив је бог!
Ајмо, мримо, брате мили,
За слободу рода свог!

ЗМАЈ-ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

МИРНО ГЊЕЗДАНЦЕ.

НОВЕЛА

ИВАНА ТУРПЕЊЕВА.

I.

Једној повеликој од скоро о-грченој соби, на одаји Сасову уском округу Фске губерније, сеђаше млад човек у огртачу на узаној столици за столом прегледајући рачу-не. Две му стеаринске свеће у сребрним путничким свет-њацима светле. У једном углу стоји отворен канавет на клу-пи, а у другом углу бацио

се слуга у посао, склапајући један гвозден кревет. Иза неке преграде крпи и клопота самовар, а неко се песто ваља по баш сад унесеном сену. На врати стоји један мужик у новој армјанци са црвеним пјасом, дуге браде и паметна лица, биће староста. Упр-о очи на младића, што пред њим седи. Поред зида један посве расклиматан гласовир, а уз њега један тако исто стародреван орман са рупама место кључаница. Између прозора виси неко мало огледалце, а на зиду у среди парадира неки стари, већ јако олупани портрет неке напудрене госпође у гође *ronde* са црном трачицом на танком врату. Судаћи по прилично слегнутом тавану и по косом, местимице разјапљеном поду, овај је крај куће, где доведосмо читаоца, још од Булина бана. Није нико у њему вавек седио, него је био само

*) За ову песму написао је композицију Ђена Стојановић, коју ћемо скорим у нашем листу донети. Ур.

за господу кад би посетили и овај крај. Онај младић за столом, то је главом газда од одаје Сасова. Баш је дан пре дошао са своих главних одаја, што су одавде сто врата далеко, а сутра ће већ да опутује чим прегледи домазлук, чује шта би мужици ради и прегледа рачуне.

«Но, сад је већ доста», рећиће подигнувши главу, «Већ сам се уморио. Ти сад можеш ићи», додаће обрнув се старости. А сутра да си већ зором овде, па зарана закажи да се мужици искупе. Јеси л' ме чуо, море?»

«По заповести.»

«А судија нека ми донесе извештај од

«Је л' код куће Владимир Сергејић Астахов?»

Владимир Сергејић — тако се звао господичић у огртачу — погледи на слугу, па му брзо пришау.

«Види ко је?»

Слуга оде па залуци за собом расклиматана врата.

«Јави Владимиру Сергејићу» зачу се неки гласак «његов сусед Шпатов рад би да га види, ако га т. ј. не бунимо. Са мном је још и његов други комшија Бодрјаков Иван Шлић,

последњег месеца . . . Видиш, то је било наметно, што си дао да се окрече зидови. Бар као некако изгледа, да је мало чистије.»

Староста блепу ћутећи у зидове.

«По, сад можеш ићи.»

Староста се поклони, па оде.

Господичић се протегљи.

«Хеј, море ти. Донеси ми мој чај, време је већ да се леже.»

Слуга оде иза застора, па мало час ево га са шољом чаја, венцом варошких переча и са чашацом скорупа на гвозденом послужавнику. Није господичић узео ни два гутљаја, а у другој соби чују се кораци, а неки ће глас занитати нијукаво.

који би тако исто да му укаже своје високопоштовање.

Владимир се Сергејић и нехотице трже срдито. Ал опет кад слуга уђе у собу, рећи ће му:

«Замоли господу да уђу.»

Врата се разјапише, а господа уђу. Један од њих, неки дебељко седе косе, округле главнице и плавих очију иде напред. Други, нека сува дугајиља, својих тридесет и пет година, дугуљаста опаљена лица и замршене црне косе увуче се за њим. Онај први има неки сив капут са грдним седефли дугметима; ружичаста поша, од посувраћене беле огрлице полупокривена, висн му овлаш о врату.

На ногама ципеле, на шотским чакширама пружили се квадрати. У ошће чини пријетан утисак на човека. О његовом другу се то баш не може рећи. На њему је неки стари прили фрак, до горе закопчаан, неке дебеле зимске чакшире исте боје; на врату и испод рукава ни трага од рубља. Прво ће старији прили Владимиру Сергејићу, поздравити га љубазно, па ће му рећи оним истим нежним гласићем.

«Имам част да вам се препоручим — ваш први сусед и сродник Ипатов, Михаило Николајић. Одавно сам желио да се с вама упознам. Падам се, да вас не узнемирујемо.

и расејан изгледао — господи се у фраку покони некако неспретно и млитаво. Владимир Сергејић отпоздрави, па понови своју молбу да изволе сести.

Гости се посаде.

«Врло ми је мило, јако ми је драго» поче опет старац, а друг разглати уста па гледа на таван «здроаво се радујем што сам једном улучио ту част да вас лично познам. И ако се ви обично бавите по круговима, који су од нас прилично далеко, ми вас опет зато рачунамо у своје у тако зване старе старинске «притјажатеље» и староседиоце.»

«Да богме. Шта може на селу — милје је бити, од природности у обхођењу» приметиће Владимир Сергејић.

«Па опет зато — продужиће онај — имамо ми код нас врло паметних људи, знате, и ако не носе фрак — људи од јевропске образованости. Ето ту је одмах и. пр. наш хисторик Евсејков Стеван Стевановић. Занима се најстаријом руском повесницом, познат је у Петрограду. Прави научењак. Па знате и мамо у вароши и једну стару шведску куглу — тамо је знате на сред пијаци — па знате, он ју је нашао. Да, да, јест. Зацело. Па Центелер Антон Карлић он је знате учео природне науке.

У осталом кажу да је та наука особито Немцима благонаклоњена. Кад су пре десет година убили код нас једну битангу, хијену, онда је Антон Карлић по особитом строју репа познао, да је то баш хијена.

Па онда спахија Кабурдин. Он знате пише олакше чланке. Пише знате слободно — велики слободњак. Има његових ствари у «Галатеји.» Па онда Бодрјаков, ал' не Иван Илић, о зацело не! јер он је знате занемарио ту струку, него један други Бодрјаков Сергеј — та како му је врага оцу имело, јел те Иване Илићу?

«Сергејић», бубнуће овај.

«Да, да, јест, Сергеј Сергејић. Он вам је знате песник. Но, дабогме Пушкин није. Ал' кад год избаци што год, ни у Петруграду не умеју боље. Знате ли његов епиграм на Ахеја Фомића?

«А ко је тај Ахеј Фомић.»

«Опростите, молим вас, ја увек заборавам да ви нисте одавде. Епиграм је на нашег капетана начелника, па да пукнете од смеја. Иване Илићу, ти га знаш мислим на памет.»

Бодрјаков ће почети сасвим немарно:

«Ахеј Фомић, витез славни,
Од племића изабрани.»

«Треба да знате» прекинуће га Ипатов, «кад су га бирали, добио је скоро само беле кугле, јер, знате, он је врло заслужан човек.

Бодрјаков понови:

«Ахеј Фомић, витез славни,
Од племића изабрани,
Једе, пије за три бика.

Е, зар није сад за начелника?»

Старац се расперека: ха! ха! ха! Није рђаво! бога ми није. Па од то доба, можете ми слободно веровати, кад год ко од нас поздрави Ахеја Фомића, а он тек помисли у себи: «Е зар није сад за начелника?» А он, мислите, љути се? Којешта! Тога нема код нас. Питајте само Ивана Илића! Ето питајте га!

Иван Илић само жмирка очима.

«Молим вас, да се срди због једне шале! Та то не иде. Ето и. пр. Иван Илић. Сви га код нас зову «врећа», јер он је знате за свашта одмах ту, Но, па шта, сад ваљда да се нађе човек очепљен? Јок, вала, никад ни до века.»

Иван Илић погледа најпре говорника, па Владимира Сергејића, па полака отвара и склапа очи.

Одиста за нега никад згоднијег надимка од «вреће.» У њега ни трага од воље ил'

РАЈЕВО.

Владимир Сергејић одговори, да се јако радује, врло му је мило, да је и он то исто желио . . . да га ни најмање не узнемирују . . . и да само изволе сести и попити један чај.

«А овај племић овде — продужиће старац, Владимира Сергејића недовршене фразе са захвалним смешењем слушајући и показујући руком на господина у фраку — и он је ваш комшија, мој добар познаник Бодрјаков, Иван Илић, и он тако исто жели од свег срца да се с вама упозна.»

Господин у фраку, по чијем изгледу зацело неби никад нико помислио, да и он може што год желити од свег срца — тако је сан

«То ми јако ласка», вели Владимир Сергејић.

«Сад ласкало или не, ал' тако је. Знате Владимира Сергејићу, ви ћете извинити ал' ми у . . . ском округу, ми смо вам сама некрпност, живимо вам просто, па што па срцу то на језику. Можете ми слободно веровати, ни о имендану не идемо један другом друкче него у капуту. Него да је тако! Тако је то већ код нас! Па знате, зато нас и зову у околинци «капутлије», па нам још и пребацују да смо прости. Ал' знате ми се на то и не о сврћемо. Света богородице, молим вас само, сад ћемо ваљда још и на селу правити ваздан парад!»

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

карактера. Ко год хоће може га са собом повести где му воља. Треба му само рећи: Иване Илићу ходите, а он је већ узео шешир па иде, онда треба да му ко препречи пут па да му каже: Иване Илићу станите, а он је већ стао. Благе, мирне ђуди, није се никад женио и не игра се карата, ал' воли где се карта па да карташима редом гледа у лице. Без друштва не може да живи, самоћа би га убила, одмах би пао у меланхолију, што се у осталом ређе догађало. Још је у нечем био неки особенак, кад би се ујутру извукао из кревета, а он би полугласно мумљао неку стару романцу:

«Једаред живља бесни спахија,
На мирном — на сеопу...»

Због тог особенаштва звали су га и «ковач», што та врста тица у кавезу само један пут на дан пева и то из јутра. Ето така је био Иван Илић Бодрјаков.

Ипатов се са Владимиром Сергејевићем још дуго забављао. Ипатов га пита за шуме из а остали газдалук, за поправке које је увео и које још мисли да уведе, каже му и своја дубока искуства и «примјечанија», па му даје и мудре савете, тако н. пр. ако хоће да уклопи хумкице на ливади а он нека проспе на њих мало овса, свиње ће онда сву хумку разрити итд. итд. Једва ће једном приметити да се Владимиру Сергејевићу већ очи склапљу, да му је говор нешто отешчао и без свезе. Ту се Ипатов придиже па вели најљубазнијим тоном: није рад да Владимиру Сергејевићу и даље досађује, али се нада, да ће већ сутра видети драгога госта код себе на ручку.

«Свако ће вам дете» придодаће «показати моју одају, па могу слободно рећи сваки ће вам петом, свака ће вам баба пут показати. Питајте само где је «Ипатовка.» Коњи ће све сами да дојезде.»

Владимир Сергејевић вели нешто запињући — што је у осталом навика у њега — да ће се већ потрудити до њега — ако га само што год не спречи.

«Нема ту ништа; ми вас зацело очекујемо» прекинуће га Ипатов пријатељски, стиште му поштено руку па се брзо маши за врата и упола се обрнув викну му још с прага: «Нема ту код нас ваздан церемоније.» «Врећа» Бодрјаков поклонил се ђућећи па га нестале за другаром. Разуме се да се најпре забатргао преко прага.

Владимир Сергејевић испрати госте, свуче се, легне па заспи.

Владимир Сергејевић Астахов, то вам је од оних људи који, пошто су најпре своју снагу свакојако окушали најпосле веле да је време да узму живот са практичног гледишта па да тако до чега дођу. Није глуп, прилично је чуваран и доста разборит. Воли да чита, воли друштво и музику али све с мером па се држи према свом сталежу. Тек му је двадесет и седам година, осредња стаса, лепа тела и узраста, милих ал' некако малих црта. Израз им се скоро никад не мења; очи су му увек јасна, сувопарна погледа, ретко би се кад год понежиле сенком јада или жалости. Пријатељско смешешење никад му не иде са усана. Коса му је лепа, плава, као свила и коврчаста. Говорили су да има прилично имања, неких 600 душа, а он би чешће мислио на женидбу, женидбу по срцу

ал' да му донесе и користи. Најрадије би хтео да му је жена од доброг одака и познанства, јер мисли да му то недостаје. Једном речи, Владимир Сергејевић Астахов је прави центман.

Кад наш центман сутра дан у јутру рано устане одмах се лати посла, па и то се не да порећи, он је своје послове свршивао темељно, што се код нас у Русији не може рећи за сваког младог практичног човека. Трпељиво је саслушао замршене молбе и тужбе мужика, задовољио их је колико је могло, измирио је сроднике и пријатеље, овоме је што год метнуо на срце, на онога се онамо продерао и избрусио га, прогледао је извештај суђајин, ушао је у траг неким старостиним лоповљацима, једном речи све је тако посвршивао, да је сад задовољан са собом, па и мужици кад са окупа одоше у своје разне стаје и вајате а они лепо у њему говоре. Ма да је Владимир Сергејевић дан пре обећао Ипатову да ће га полазити, опет се сад одриси да руча код куће па је већ наручио и своје путном кувару да му кува његову најмилију чорбу од пиринца и поворњака. Ал' уједан пут — сигурно зато што је данас од раног јутра тако задовољан — стаде на сред собе, удари се руком по образу па викну радосно и на глас: «Ал' хајд да идем томе старом брбљавцу!» Што рече то и не порече; после по сахата седио је већ у свом новом малом тарапасау а у њега упрегнута четири добра, мала мужичка коња, па одјезди у Ипатовку. Донде дванаест врта а пут као на длану.

II.

Двор Махаила Николајића Ипатова састојао се из два дворца. Стоје један према другом, а између њих нека грдна баретина кроз коју протиче један поток. Око баре дугачка долма а на њој тополе. Скоро у истој висини са долмом вири кроз тополе црвени кров једне воденице. Оба дворца сасвим једнако зидана па ружичастом бојом премазана. Са своји сјајни, чисти, мали прозорићи мислиш чисто се једно на друго подмигују преко те грдне воде. Усред сваког дворца извила се једна дуга лонца, а забат се — подупрет од четири бела стуба једно поред другог — подигао поносно у вис. Око читаве баре старинска башта. По њој овде онде лепе у густим гомилама и по два реда у дугим шеталиштима; овде онде издигла се каква стара оморика, мрки растови са својим жутиим стаблима и дивни јаворови. Силни грмови зове и багрене пружили се све до сваког дворца; само је чело празно, а до њега се вијугају доле узани путеви, посути истученом црвеном опеком. Шарене патке, беле и сивасте гуске пливају у гомилама по чистој води. Бара се никад не устоја због многих извора што баш тамо чело баре извиру из неке камените јаруге. Положај је дворца одиста леп: примамлив, усамљен и згодан.

У једној од обе куће живи главом Михаило Николајић, а у другом мати му, сла ба, стара жена, својих седамдесет и неколико година. Кад се Владимир Сергејевић довео на долму не зна којој ће кући. Обзире се — нанеком отрулом таблу седи један дечко па пеца. Владимир му довикне.

«А куда ћете?» старој госпођи или младоме господину? вели дечко а не диже ока са пловца на удици.

«Каквој госпођи?» вели Владимир Сергејевић. «Рад бих Михаилу Николајићу.»

«А! Дакле младоме господину! Е па трајте десно!»

У том ће истргнути на удици једног сребрнастог караша из тихе, мирне воде. Владимир Сергејевић навије десно.

Михаило се Николајић баш картао са «врећом» горњака кад му јавише да је дошао Астахов. Не зна шта ће од радости, скочи са столице, отрчи у предсобље па госта три пут загрли и пољуби.

«Ето баш сте ме затекли са мојим верним пријатељем» почеће разговорни старац «са Иваном Илићем, кога сте — мимогред буди речено — сасвим запели својом љубазношћу (Иван је Илић ђућећи блејао у неки ћошак од себе). Био је тако добар па је остао код мене да се играмо горњака. Моји сви отишли у башту ал' ја ћу одмах послати по њих.

«А што бисте их бунили?» почеће Владимир Сергејевић.

«Ал' молим вас, какво ми је то узнемиравање! Ванка, отрчи брзо госпођицама... кажи да смо добили госте... Па како вам се свиди околина. Није згорег, јелте? Кабурдин је опевао. «Ипатовка, мило прибежиште» тако се почиње та песма, па и после је лепа, ал' знате, ја је не знам даље. Него знате ова моја башта здраво ми је велика, преко мојих сила. А ове две скоро једнаке куће, као што сте већ зацело видели, знате, сазидали су их два брата, мој отац Николај и стриц ми Сергеј. Па верујте ми, и ову су башту они посадили. Живили су као присни пријатељи, као онај Дамон, Дамон — ха! јест! дед сад! Сад не знам како се онај други звао.»

«Питијон» приметиће Иван Илић.

«Њојшта, баш знаш зацело да се тако звао? Ал' све један враг. (У својој је кући старац говорио далеко слободније него код другог). Ви дабоме знате Владимира Сергејевићу да сам удовац; жена ми се успокоила. Најстарија су ми деца по државним заводима; сад су код мене само два најмлађа и моја свастика, знате сестра моје покојне жене. Сад ћете их одмах видети. Ал' ох мене човека, а где су ми мисли? Да вас ничим не понудим! Дед Иване Илићу, нареди тамо брате мој и пријатељу сладчајши, да нам се донесе који залогаш. А коју ракију волите највећма?»

«Не пијем ништа пре ручка.»

«Ако бога знате! Та може л' то бити? У осталом како изволевате. Госту воља, госту пошта. Знате ми овде живимо сасвим просто. Ово није знате — но, то већ смем рећи — ово није иза божији леђи; где шеве, штоно реч, не певају, него је тихо мирно гњезданце, мирно местанце — да, то је! Ал' молим вас зашто не седнете!»

Владимир Сергејевић седне а шешир још једнако у руци.

«Допустите да вас разузурим,» рече Ипатов, узме му нежно шешир из руке па га однесе у један угао, онда се врати па стоји пред гостом па му гледа у очи пријатељски и смешеше, па већ не знајући шта да му рекне што би му мило било, а он ће га престо-срдечно запитати да л' се радо игра горњака.»

«Не играм добро ни једну игру.»

«То је од вас врло лепо,» вели на то Ипатов «ал' знате горњак то и није никаква

игра; то је знате само да се човек мало расеје, да прекрати време. Зар није тако Иван Илићу?»

Иван Илић погледа немарно Ипатов као да би хтео рећи: а враг би га знао да л' је игра ил' забава — ал' после неколико тренутака опет је тек успео да отвори уста:

«Да. Горњак то није ништа.»

«Кажу шах то је сасвим нешто друго» продужиће Ипатов, то кажу да је страховито тешка игра. По мом мишљењу. . . . А! гле ево моји долазе прекинуће Ипатов сам себе па гледи кроз полуотворена стаклена врата што воде у башту.

Владимир Сергејић устане, окрене се па спази најпре две девојчице од својих десет година у ружичастим, катунским хаљиницама, са великим шеширима. Трче журно по степенима на лонцу. Мало затим па се указа девојка својих двадесет година у црнини. Висока, једра, витка. Уђоше све три у собу, па девојчице поздравиле учтиво.

«Ево» рећиће домаћин, «овде вам препоручујем своје кћери. Ова се зове Ката а ово је Наста. А ово је моја свастика Марија Павловна, о којој сам вам већ говорио. Препоручујем је вашој благонаклоности.»

Владимир се Сергејић поклонил пред Маријом Павловном, а она га отпоздрави једва кљимнувши главом. У руци јој отворен нож. Дуга, мрка коса нешто у нареду, уплео се у њу један зелени листић. курјук висил испод чешља. Жарко јој лице облила румен, а румене усне полуотворене. Хаљина јој изгужвана. Задувала се а очи јој се сијају, видели се да је радила у башти. Она одмах изиђе из себе а за њом отрчаше девојчице.

«Мора се мало тоалета дотерати; без тога већ не иде» приметиће старац окренув се Владимиру Сергејићу.

Владимир се Сергејић у одговор смешно па се нешто замислио. Пљенила га појава Марије Павловне. Одавна већ није видео тако подпуне, руске, степске лепоте. Она се наскоро врати, седне за сто па се ни не миче. Косу мало угладила, ал' хаљине није променила па ни тацлије није метнула па руке. У пртама јој не читаш толико охолост колико строгост, скоро суровост. Чело широко па ниско, нос кратак па прав, слаби, лаки подсмев би кад-икад јој скупио усне, па би онда презорљиво купила обрве чело мргодећи. Велике, црне очи скоро вазда оборене. Чисто јој видиш из млађаног немилог лица где вели: та знам ја да ме ви сад сви мерите; но, па добро, гледајте ме ви досадна створења. . . . Кад би дигла очи, у њима је нешто лепо, тупо, дивље, па те опомиње на кошутин поглед. Какав класичан песник сравнио би их са очима Церере или Јупоне.

«Шта сте радили у башти!» запитаће Ипатов. Хтео је да и њу увуче у разговор.

«Бресале смо суво грање и леје за цвеће копале» одговори она дубоким ал' милим, звучним гласом.

«Но, па шта? Јесте се уморили?»

«Деца јесу ал' ја не.»

«Та знам већ» рећиће Ипатов смешени се. «А јесте ли били и код старе мајке.»

«Јесмо. Спава.»

«Ви волите цвеће, госпођице?» запитаће Владимир Сергејић.

«Јесте, волим.»

«А што не метнеш шешир на главу кад куда идиш» приметиће јој својак. «Ето видиш како си се загрејала и препланула.»

Она пређе ћутећи руком преко лица. Руке јој нису велике ал' пошироке и доста црвене. Не носи рукавица.

«А волите да тако по башти радите» запитаће је даље Владимир Сергејић.

«Јесте.»

Астахов оде сад приповедати како неки богати спахија Н., његов комшија, има дивну башту. «Само први баштован, неки Немац, има годишње две хиљаде рублиња» рећиће Астахов између осталог.

«А како се баштован зове?» запитаће уједан вут Иван Илић.

«Богме не знам више. А шта ће вам то да знате?»

«Па ништа, само тако» вели Иван Илић «да му знам презиме.»

Владимир Сергејић приповеда даље. Девојчице приђу, посаде се полако па мирно слушају.

Уђе један слуга па вели да је дошао Јегор Капитонић.

«А-а-а! па молим само унутра!» повика Ипатов.

Уђе неки добелко старчић. Лице округло, па пуно бора као каква печена јабука. На њему нека сива долама са црни гајтани и крутом јаком. Широке, мрке јакачке чакшире више колена.

«Добар дан, поштовани Јегоре Капитонићу» повика Ипатов идући му у сусрет «нисмо вас већ тако давна видели.»

«Та забога» одговориће овај промуклим плачевним гласом пошто је најпре све поздравио «та ви тек знате, Михаило Николајићу, да ли сам ја слободан човек.»

«Како то? Зар ви нисте слободни, Јегоре Капитонићу?»

«Откуда, Михаило Николајићу, та моја породица, па послови па тек Матријона Марковна.» Па замахну руком.

«Па шта је са Матријоном Марковном?»

Ипатов напусти на Владимира Сергејића, као да му рекне, да само добро пази

«Та ви знате» вели па то Јегор Капитонић седајући «увек је са мном незадовољна. Рекао ја што му драго, њој није по вољи, није јој добро, није јој доста фино и углађено, није доста пристојно. А као зашто да није пристојно? То сам бог зна. Па и госпођице т. ј. моје кћери и оне су такве исте, иду материјним трагом. Иначе ја, боже сачувај, немам ништа против Матријоне Марковне, она је ипаче жена да јој равне нема; само мало одвише строга што се тиче «благопристојнога поведенија.»

«А по чему ваше поведеније Јегоре Капитонићу није благопристојно, ако бога знате?»

«Та то и ја сам себе питам. Ал' свакако је жива мука да јој угодим. Ето јуче кажем ја при ручку: Матријона Марковна (па ту Јегор Капитонић даде своје гласу најласкавија израза), Матријона Марковна, кажем ја, па шта је то са нашим Алдошом, тај не штеди коње ни најмање, то је неки памбас, не уме да тера, ено је црни хајгир већ сасвим истеран. Да сте онда чули Матријону Марковну кад суну, па ме узе

срамотити. Ја, вели, не знам да пристојно говорим у женском друштву, каже она. Госпођице одмах скочиле од стола, а сутра дан Бирјулевљеве, нећаке моје жене, све већ знају. Па шта сам ја рекао што се не пристоји? Ето сами судите. Ја већ не знам како да се понашам. Ма ја што рекао — каткад сам мало несмотрен; а коме се то не деси, особито у својој рођеној кући — све већ знају Бирјулевљеве. Каткад знате седим тако па мислим по мојој памети. Ви знате, да тешко дишем — ево ти опет Матријоне Марковне да ме срамоти: Шта си узео хрвати? вели ми. Ко још данас хрче? Ал' молим те, Матријона Марковна, што ме сад грдиш. Место да ме сажаљеваш а ти грдиш. . . . Сад већ не смем код куће ни да мислим. Тако седим спуштених очију. Јест, тако ми свих светих! Пре неки дан баш да лежемо, а ја велим: Матријона Марковна, бабо моја а што си богата тако размазила твог малог козака, та то је прави прасац, да се бар сваке недеље умиле! — Но, ја мислим да сам се ту изразио доста нежно. А? шта ви мислите? Ал' ни ту нисам погодио па ме Матријона Марковна узе опет срамотити: Ти не знаш да се понашаш у женском друштву, вели ми, а сутра дан Бирјулевљеве већ све знају.

Како ја сад ту могу и помислити да кога полазим, Михаило Николајићу?

«Што ми ту сад рекосте, томе се јако чудим» рећиће Ипатов. Нисам се томе надао од Матријоне Марковне. Долази ми да је. . .

«Да је жена сасвим на свом месту» прекинуће га Јегор Капитонић «нема јој пара као матери и жени, само је мало строга у поведенију. Вели, у свачем мора бити неки ensemble а тога, вели, у мене нема. Ви знате ја не говорим францески, само мало разумем.»

«Какав је то врага ensemble шта га у мене нема?»

Ипатов није ни сам бог зна како јак у францеском па саже раменима.

«Па како деца? синови?» запитаће га Ипатов мало доцније.

Јегор га Капитонић погледа са стране.

«Добро. Ја сам с њима задовољан. Госпођице ми се извукоше из шака али са синовима сам задовољан. Лео је ваљан у служби, све га старешине хвале. Лео, е то је хитро момче. Миша, но, код њега није баш најбоље, знате постао филантроп.»

«Шта? филантроп?»

«Филантроп богме: ћуталица па стидљив, а Матријона га Марковна још већма буну. Што се ти угледаш на оца? Ти треба да га поштујеш али што се тиче поведенија, треба да идеш материјним трагом. . . . Док се то само изједначи ићиће већ и с њим.»

Владимир Сергејић замоли Ипатов да га упозна са Јегором Капитонићем. Разврже се диван међу њима. Марија се Павловна не плеће у разговор. Иван Илић посади се поред ње ал' ни он не рече ни две речи. Дођоше девојчице па му почеше нешто на уво приповедати. . . . Редуша, нека усукана баба, повезана црном марамом, јави да је јело па столу. Сви оду у трпезарију.

За ручком се прилично дуго остало. Ипатов увек држи ваљаног кувара а воли и добра вина и ако их не доноси из

већ из губерније. Ипатов живи, што по реч, по вољи. Кажу да нема више од триста душа, ал' нема дуга, па је и своје имање довео у ред. За столом говори највише домаћин. Јегор му Капитонић све повлађује, ал' није ни на себе заборавио, па поштено валата и суче. Марија Павловна јако ћутљива, па само би кад и кад одговарала полутанским смешењем на брзи разговор обе девојчице поред себе. Види се, да је деца јако воле. Владимир Сергејић покуша још једном срећу, да почне с њоме разговор, ал' не са особитим успехом. «Врећа» Бодрјаков и на јелу млитав и спор После јела изиђу сви на лонцу, да попију прну каву. Време не може бити лепше. Из баште долази мирис од липа, што баш сад цветају. Летњи ваздух, освежен хладовином дрва и влагом оближње баре, чисто носи неку меку топлоту. Од једном се зачу коњски ба-

КОСОВО.

ПУТНИЧКА ЦРТА

ПАНТЕ СРЕЋКОВИЋА.

дну Косова, где се састају ситни таласи Ситнице и стрменити вали Ибра, поносито диже главу у небесне висине, брдо, изнад мора више од 4000 стопа, округло као пласт, у наоколо кога се вије путања са кулама, а на темену његовом стоји град Звечан и у њему света црква. У граду нема војске, у цркви се не поје служба божија: све је батаљено, само што становници причају о прошлости зидина, а чобани се лети дању у њему играју игара, а зими и ноћу, — у

ниште. Тај венац планински окићен је мањим, и вишим снежним округлицама, између којих се види у даљини плаво, јужно небо, показујући, да од тога равништа није далеко сиње море. Цело то равниште од запада на исток дели на двоје дугачка планиница Чечавица, која се спроби Приштине слива са равништем косовским, па даље на исток, види се као корњача, Голеш, са рачијим шапама голо брдо, које Неродимка везује за Качаник.

На тај начин Чечавица, Голеш и Неродимка деле то велико равниште на двоје: — с ове стране равно поље Косово, а са оне стране Подрим (Метохија). На Косову је главно место Приштина; у Подриму — Призрен.

Све воде Косовске највишег места код Сазлије теку у Ибар, и носећи своје брзе и валовите таласе уливају се код Карановца у Мораву; а све воде Подрима утичу у

ГРАД БЕОГРАД.

хат испод топола, а мало затим појави се на дорату једна јахачица у дугој амазонци и са округлим, сивим шеширом на глави. Јаше у трку. За њом каса један мали козак на неком кљусету чилашу.

«А-а-а!» повика Ипатов. «Ево Надежде Алексијевне — по, то је лепо!»

«Сама?» запитаће Марија Павловна, која до сад наслоњена на врата, а да се макнула.

«Сама. Петар Алексијевић сигурно је имао каква важна посла.»

Марија га Павловна погледа испод очију, порумени, па се окрену.

Међутим јахачица дојახала кроз капицик у башту, дојури до лонце, па лако скочи на земљу, не дочекавши свога козака или Ипатова, који јој пође на сусрет. Скупи оштро своју амазонку, па полети уз степене, скочи на лонцу, па повика: «Ево ме!»

(Продужиће се.)

Звечану влада мртва тишина; само се по који камен одвали од града, те својим падом поплаши ноћне тице, или направи гуку снежну, коју први задах југа раскрави, а павши камен прича, да је пао озго са Звечана, и да се тихо и лагано руши зграда, коју су Неманићи саградиле. Стојећи на дну Косова, ви сте ипак на висини изнад мора око 1450 стопа. Од брда Звечана на исток, пукло равно поље Косово, преко кога вијуга и блиста, као змија, Ситница. Кад је већ човек туна, онда не треба зажалити труда и попети се путем Неманића, на обло брдо звечанско, мимо батаљених кула, горе у град, одакле ће видети пред собом огромно равниште, у дужину више од 16, а у ширини више од 24 сата. Њега опкољавају високе планине од две до седам и више хиљада стопа изнад површине морске, и чини се, као да је један велики планински венац опколио огромно рав-

Дрим и теку у Јадранско море. Чечавица и Неродимка јесу вододелна линија. Река Неродимка тече по најузвишенијој местности Косова. Она извире из планине Језерца и Неродимке, па се дели на двоје: на исток тече у Лепенац, Вардар, а Вардар утиче у Јегејско море; на запад утиче у Сазлију, из које потиче Ситница у Ибар, Мораву, Дунаво, а овим у Црно море. Према овоме, са Косова од Сазлије, теку воде у три мора: Црно, Јегејско и Јадранско.

Па Косово је поље скоро на средини европске туске царевине, јер колико је од Косова до Јадранског мора: толико је готово од Косова до Дунава; колико је од Косова до Цариграда, скоро је толико од Косова до Кладуше, на сухој босанској граници, у Крајини.

У ово велико равниште може се ући само кроз неколико богаза. Тако из Босне може се доћи у Косово венцом Рогозне планине, па се сјурити низа струму страну у ма-

лену Бањску крај Косова, где су двори Страхинића бана. И сада постоји читав градић Страхинића; у њему читава црква св. Стевана, (задужбина краља Милутина), крај ње срушеном громом турског мунара; у њу Мухамедовци не ходе, а Србима ући не даду. Странцу се, који би хтео ући унутра, обично одговори: «јасак» (забрањено). Снуже градића топла бања, која је тако велика, да прави читаву речницу. Одтаде је до Косова $\frac{1}{2}$ сата. На томе је богазу, осим града Страхинића бана, још град Звечан. Гледајте са Звечана на десно (југу), ено онамо је опет богаз из Гусиња и у њему град пећски, а више града српска пећска патриаршија; још даље на југ, у подини венца, ено онде је град Ђаковица, а овамо ближе опет на богазу Дечани. Још даље на југ, на богазу Дриша и Бистрице, где се оно магла ухватила, оно је престол-

вредно да упознамо поље Косово, јер у српским земљама готово и нема већег, роднијег, нити знатнијег равништа, које би било толико високо изнад површине морске, а заливају га многе реке, које у брдима страховито уче и ваљају дрвље и камење, а Косовом тихо теку, те замивају и напајају заједну земљу, крвљу и месом јуначким засићену.

Па хајдемо гере уз Косово, путем Краљевића Марка, кад га је сажалевао, што по њему Арапи суде. Од Звечана морамо проћи преко остатака заустеле српске варошице у подини брдској, која се била прилепила уз само брдо и опстојала под окриљем градских војника, да је чувају и бране од насиља и напасти. На месту старе вароши Звечана, с оне стране Ибра, поникла је садашња малена варошица, Митровица, граница босанског вилаета. Како уђете у варо-

«Кадјама, који се налазе у Румелији, где доганци-башилуци (привилегије за соколари-ну) постоје, и који су узор међу себи равнима (т. ј. кадјама), и који су извор мудрости и красноречивости, нека им се умноже врлине.

«Соколари (шаинци баше) и кобачари (чакрци баше), нека им се част умножи, поднели су моме најузвишенијем царскоме престолу, печатом утврђену тескеру, у којој разлажући, како према високим бератима, који су заведени у књиге баштинске (Девтери-аханије), да како соколари, кобачари и јабачари и јастребари (Шаинци-баше, чакрци-баше и атмади-баше), имају сваке године слати мени соколе, копце и јастребове, колико их буду у течају године набавили — и теслимити, а у годинама, у којима не би могли набавити соколе, јастребе и копце, имају према старинском постојећем обичају плаћати

ВАРОШ БЕОГРАД.

ница српске краљевине — Призрен; даље венцом Шаре на исток, у подини највишега врха (Шаре планине) Љуботена, оно је Качаник и Поваков град, ког је разорила железница; на северо-западној страни Ново брдо у огранцима Копаоника, а Копаоник од северне стране заклања и граничи Косово. Ми ћемо редом описати све богазе, а сада да прегледамо поље Косово, јер нам се на ино не може: тамо нас жеље наше вуку; Косово спомињу мајке и турске и српске, нијајући своју одојчад у колевци; о Косову певају младићи; Косово спомињу старци: хришћани спомињу Косово као место, на коме су изгубили царство и постали «турска раја», а Турци га спомињу као место, на коме су задобили «царство» у Европи, и постали «цареви синови.» Па и није другачије: ту су погинула два цара: ту су њихови гробови; и турских и српских јунака. На Косову се губи и добија царство! Но да баш и свега тога није, ипак је

шицу преко Ибра, мостом Неманића, одмахете спазита делију у златали-изношеном руку, соко му или кобоц тица на руци, привезан узицом, као што код нас деца везују змаја; о врату соколу су прапорци, а за делијом вера се по која керуша. Делија се господски и поносито шета, тица му на руци или на рамену шути, по спази ли какву другу тицу, одма затрепери; делија, ако неће да је пушти у лов, одма је мази и глади, док се не умири. Ово су некрштене делије наследили од својих крштених отаца, па су чак и турски цареви усвојили српску-краљеву средњевековну «соколари-ну», као што показује овај ферман дат једној српској породици у Струги, *) који гласи овако **):

*) Ово је копија са старинског српског фермана; и на њему стоји на врху: «копија царског хатихумајуна и: „нека се по овоме поступа.“ (спроћу овога стоји): „Да је овај највиши акт веран своје оригиналу тврди Ел-Сејд-Мустафа-Заде, мола Ејјуб-Енсара“ (Ејјуб-Енсара је дарија, где се турски цареви крунишу). ***) Превео г. Пачић.

за то одређеном лицу соколари-ну (мурдебахалере); и по што то изврше онда су ослобођени од давања дација (т. ј. не морају плаћати): десетак (ушур) од целена, ни од оваца, ни баштине, ни горосече, ни од винограда, ни башча, не морају ићи у лов, нити плаћати икакве таксе на запру (рану), нити таксе за кафтане, нити арач (испенце) и најкраће једном речју рећи, ослобођени су од свију уобичајених и великих дација, што је све изложено у високим бератима и ферманима, који су у њиховим рукама.

«Кад дакле нико нема права и кад нико по томе не сме да их у овим правима узнемирује, они се жале, да их узнемирују мирмирани (велики чиновници), мирилеве, муселими, војводе, субаше, емини, аамали (порекчије), тимариоти, *) заими, **) вакупски,

*) Тимариот је морао водити у војску по једног коњаника на сваки 3000 аспри прихода.

**) Заимдук није смео бити мањи, него да доноси годишње 3000 аспри.

селски вилајетски забити и остале старешине и траже бесплатно од њих јело и јестиво, овце, јагањце, меда, масла, зоби, сламе, дрва и сву осталу заиру, те им тако велики зулум чине и спречавају их, те немогу да врше дужности соколарске. Овако изложивши своју жалбу, молили су за највишу наредбу, којом би ови зулуми били отклоњени, те да би они могли сваке године, моме високоме двору, по старинском обичају, соколе доносити, а кад такве не могу набављати, онда да плаћају соколарину.

«Уваживши ову жалбу, ја сам издао овај мој високи ферман и заповедам да се по њему управљате и да ове привилегисане соколаре, који сваке године моме високоме двору соколе доносе, или на место њих уобичајену соколарину плаћају, да се нико не усуди, да их узнемирава и противзаконик тражбинама (управо изтјазанијама) обтерећава. Исто тако заповедам да мирмирани, мирливе, муселими, војводе, субаше, емини, аамали, заими, селски и вилајетски забити, надзорници државних добара, и све остале власти не траже забадава од ових соколара јело и јестиво, заиру и да не учине ништа, што би изазвало моје нове наредбе. Овако да знате и моме светоме знаку верујете.

Написано десетог дана месеца Цимазил-ахира 1143 (наше 1724) год. У Цариграду.»

Кад су помрли очеви ових соколара, они су добили потврду својих старинских права, као што показује овај акт.

«Узрок због кога је ово моје високо писмо написано, овај је: Моји царски соколничји (чакрци баша), који је углед међу осталима, коме нека се части умноже, поднео ми је у мојој престолници са печатом утврђену тескеру, у којој каже: да су Крста, Томан и Манојло из Струге, који су имали права, на основу мога високог берата, да соколе лове, за времена вршења своје дужности, поцркали; и та о су њина места упражњена остала. Па је соколничји молио, да се на њихова места њихови истински (законични) синови, помоћу овога високога знака Јаков, Пеја и Нестор, поставе, као способни заната соколарског. Према овој молби ја сам горе именоване поставио за соколаре, на место њихових поцрканих очева, и издавши другога дана, месеца Ребулахеља 1157 год. овај мој високи царски берат, заповедам, да они сваке године, доносе моме срећноме прагу соколе, а у годинама кад не буду имали соколе, дужни ће бити, по постојећем моме високом ферману соколничјему соколарину плаћати. И догод буду тачни у дужности (турски: И догод не буду у извршавању своје дужности какав кусур учинили) неће смети нико од њих никакве дашбине, нити десетка, нити арача тражити, нити им смеду соколничји за соколарину превелике суме истеривати, једном речју не сме их нико, па ко био да био, узнемиравати. Овако нека знају и моме светоме знаку верују.

У Цариграду 1157 (1740 год.).»

По што сам ова два писмена навео, да колико осветлим један факт наше историје, који се зове «соколарина», о Митровици ћемо само још ово рећи, да у Митровици српска црква више наличи на најпростију кућицу, не-

го-ли на цркву, а у исто доба упели се из све снаге, те имају приличну школу; око њих се немамо чиме бавити, него хајмо даље право на Ситницу. Како ми немамо Ђога Страхинића бана, ком су броди, где год дође води, морамо потражити брода, више једне малене речице, која из Копанника утиче у Ситницу, и тада ћемо се дохватити равнога Косова; правце граду Вучитрну, где су били двори Војиновића, посред њега тече вучитрнка река; али су на граду Војиновића куле порушене и град опао; у њему се не беле српска кубета, већем сјају турска мунарета. Што је у Вучитрну темељне грађевине и зграде од тесаног камена све су то остаци српских времена, а мухамедовци или живе у тим тврдињама, или су саградили куће од чатме, облепили блатом, обелили кречом, што све скупа само собом говори, да се још нису стално настанили, него као да за који дан живе. Од Вучитрна на десно, бљешти се, вијуга и кривуда Ситница, а с леве стране виде се врхови Копанника, а пред нама у лево црни се Грдеч планина, знатна са Вука Бранковића.

Од Вучитрна пут води све навишице, док се наједан пут путник не увиди на доста узвишеној, дивној равнини, коју наквашава и орошава река Самодржа, а у лево на литици баш покрај реке виде се развалине, чувене, од тринајест кубета, Самодрже цркве, у којој је кнез Лазар причестио војску, проклео издајницу Вука Бранковића и где се цареви отимали о царство. Где је био олтар Самодрже, ту је Јашар-паша (мали цар приштински и победилац Срба на Каменици) наместио воденички камен, а воденицу саградио од тесаног црквеног камења; воденица стоји. Ми ћемо од свију догађаја у кратко напоменути само један:

1389 год. ту је била читава, дивна Самодржа; унаоколо ње, град са кулама, као у Манасији, а читаву је ту равницу, онамо до Лаба и доле до Ситнице, била прекрила српска војска; Кнез Лазар с круном на глави у средини војске; пред њиме су хиљаду одабраних оклопника у шлемовима са перјаницама, са штитовима и мачевима; а пешаци иза њега. Десним крилом дуж Ситнице па до Лаба, заповеда Вук Бранковић «велики војвода», а на челу је левога крила горе до Бабинога моста србин Иван Кастриотић жупан Кроје и свети Преода. Косово поље с оне стране Лаба и покрај Ситнице, допирући чак више Звечана, где је порушила дворе Страхинића, од Мрамора више Приштине до сухог Јавора, сав је простор између Приштине и Ситнице била прекрила Турска војска и поставила се «глава у главу, бегови и субаше, ред до реда, један до другог, чета уз чету, куп до купа.» На узвишеном брдашцу у средини војске, одакле се види сво Косово, био је шатор Муратов. Бег Бајазит је заповедао над десним, Јакуб-бег над левим крилом. Табори су Сарух-ханови и Ајјадинови под заповедништвом Саруч-паше на левом, а табори Асан-бега Курда на десном крилу. Ицебег и Балабан станили се на десној страни а Тавуч-белбан и Србин Гамза (Силан влах-Алија) на левој страни. И тако је заиста готово и читаво Косово била прекрила турска војска и тако смештена, да је ишла убојна линија дуж Лаба, а остала је заузела

све богаве од Звечана, Чечана, Голеша, Сазлије, Ђемер-Њуприје и Дрена близу Грачанице, те тако Србима нико није могао доћи из Босне, ни из Метохоје па ни са источне стране од Качаника, а то је од стране западне, јужне и источне.

Да видимо шта се ради у ова два стана. Султан Мурат I. Гази-хан искупио под својим шатаром, на Гази-местану, све стубове царства и угледне у земљи, па им говори:

«По наредби пророкове суне, пре битке морамо већати и у свему се сложити, како би једна мисао нас једног уз другог одржала.» Па се окрене Евренос-бегу с питањем: «Како се треба, Евреносе, владати, кад хоће човек са овим неверницима да ступи у бој?»

— «Мој султан зна најбоље војском да управља и да бој нареди», одговори Евренос, што и сви остали потврдише.

— «Ми се морамо у једној мисли сложити, рече Мурат: ја сам те од неког времена поставио старешином над овом покрајином; ти си се извештио и добро упознао обичаје и уредбе овдашњег становништва. Твоје мишљење вреди више, него ли свију осталих.»

— «Маломе пристоји се, одговори Евренос, пошто се поклати султану: уздајући се у бога, зарана се подићи, место за борбу изабрати пре, него ли га непријатељ избере, а за тим ће и он доћи, онда се лако борити, чим се једни од других раставе. Тако мисли твој слуга, а остало знаде најбоље мој султан...»

— «Бог нек те благослови» рече султан: тако и ја мислим; а ти Бајазите, шта мислиш?

— «Моје се мишљење подудара са мишљењем мога султана и Евреноса-бега.»

— «И моје су мисли такве исте» рече Али-паша, што изјавише и сви остали.

Места су по наредби заузета, па је требало да се договоре о распореду различних редова војске. Султан се обраћа с питањем:

«Или ћемо камиле пред нама поставити, или ћемо сами противу њих стати?»

— «Има већ више година како смо се шњима борили и њигда нисмо пред нама камиле стављали; да то и сада не чинимо», одговори Бајазит.

После одговора Али-паше, султан запита Евреноса, шта он о овоме мисли.

— «Мишљење је» одговори Евренос лична ствар; ја ћу бити слободан да воју рекнем.» Кад му султан рече да говори, Евренос узме реч овако: «Ако је султанско величанство и смислило добру мисао, да се камиле напред поставе, јер коњи невернички неће да иду на камиле, ове су онда наша одбрана и као неки бедем; али кад се камиле изненада поплаше и стану се кочити — чега не дај боже, — онда се врло дижу, и тако бива, да видев војску с виком, да околу њих обилази, оне се поплаше, поскачу, те тако онај, који хоће први да победи, први погине. Зар ни сте чули, кад је Александар бој био са инђијским царом Пором, да је овај околу себе неки град био начинио, поставивши преда се слонове. Александар се томе довије, запали у цевима шалитру и опали на њих. Тиме тако поплаши слонове, те окрену да бегају. И тако

они проузрокују пропаст војске илџијскога цара. И наше камиле могу постати узрок наше пропасти.»

Како Мурат, тако и сви остали усвоје мњење Евреносово, и султан рекне: «дакле треба у први ред пред нама да метнемо стрелце, нека на десно и на лево дажд од стрела отисну, па онда нека у једанпут борци за веру завичу: Алах је највећи! и нека насрну на невернике; те у тој ватреној борби или ће нама запасти венац победе, или ће нама запасти удео нека друга срећа... Свакако је крај животу — смрт, а после ње — о чему би још имали да се бринемо!»

Овим се сврши саветовање. Настане ноћ у очи видов-дана 1389 год. И тмина је војску била обастрла, да се ништа није видело, а ветар је западни од српске на турску страну страшно дувао и прашину носио.

И кнез је Лазар у Самодржи на неколико дана пре битке био искупио стубове своје државе, који су му дошли, и с њима се световао; једни су му световали да се покори Мурату, а други, да се с њиме бори. Нешрија спомиње Вука Бранковића, да је у томе саветовању рекао кнезу Лазару: «ја ћу сам први на Турке ићи; не треба за то никога.» Неки су говорили, да треба дотле ратовати с Турцима, док их непокорје, јер кад се искупила оволика војска, било би лудо и празно блебетање, да се укине непријатељство. Трећи су говорили, да је по све право да не одложе борбу, већ што је можно брже, да се у битку улусте. Омет су неки говорили, да треба најпре послати посланика Мурату, да види шта Мурат хоће и да извиди, како стоји турска војска; кад се натраг врати и њима о свему томе јави, онда ће се на Турчина дићи, у кланац га утиснути, путове му пресећи, и кад не буде могао извести ни једног момка, онда ће га потући. Кнез Лазар усвоји ово мишљење, пошље Мурату посланике и изда наредбу војсци. У једном оригиналном писму, које се налази у Јордана, кнез Лазар јавља своје једноме крилном заповеднику о стању ствари, и завршује писмо речма, да он ништа о томе не казује никоме, да се то не разгласи, и да не дочује Андрејаш јер «предана будет (ова наредба) Андрејашом везиру траниском.»

Посланици српски оду Мурату и јаве му ово: «Ја сам Лазар за бој спреман. Нека султан удара, ако јуначки мисли, да не буде, да сам узамаан дошао.»

Султан одговори: «Још Лазар није осетио мача османскога, — сада ће га огледати.» За овим нареди, да посланике проведу кроз турску војску, како би им страх у срце улио.

Док је Милан Топлица прегледао турску војску, дотле се у српском логору свршавале и сазреле интриге, нама свима познате, што прича наш народ и тврде староставне књиге. Топлица се врати у српски стан и по речма турског летописца Нешрије, кнезу Лазару, који га прими у већу с војводма, рекне: «Господару, турска војска није тако силна, како се говори; видео сам је под оружијем; не треба је се бојати,» а за овим исприча му разговор с Муратом.

Чувши то кнез Лазар запита војводе: «Да ли не би било zgodно, да одма ноћас на Турке нападнемо?»

— «То би за иста било добро» одговоре сви, осим великога војводе Вука, који по речма Нешрије рекне: «Зашто господару да плашиш те Турчиће — и шта је то, ако на толико Турака у једанпут ноћу нападнеш?... Сутра ћемо их појединце живе похватати, једне ћемо сапети, па продати, а друге поубијати и крв њихову са црном землом смешати.» Ова мисао буде усвојена, да сутра, на видов-дан ступе с Турцима у бој, и кнез Лазар позове на господску вечеру војводе, где су «седећи, вели се у нашој староставној књизи, кнежеви и војводе много и много разговарали о издајцима царства, о Андрејашу, и другима, а највише о «Балши.»

На то кнез Лазар, по наговору Вука Бранковића великог војводе, како га у своме писму назива сам Лазар, устане и назове Обилића издајцима са његовим друговима.

Милош плане, рекне цару, да му невера седи до колена; по речма турског историописца Нешрије, рекне кнезу Лазару: «ја идем да убијем турскога цара — и имао је у за се сакривен нож!» устане он и сви се разиђу. Ноћ је била мрачна, ветар је страховито дувао. Исти Нешрија прича «да су неки Срби те ноћи вино пили и свако добро уживали. Један је другоме хтео Турке продавати; било их је, који су при вину по десет пута Турке препродавали; сваки се у пијанству хвалиша.» Сваки је Србин носио по једно уже. Једни су зборили, да је њино уже дугачко тридесет лаката, а други су одговарали, да је њихно још дуже: «гледајмо, да их живе похватамо и ужетима повезујемо.» Неки су говорили, да је Турчин горопадан и неће га одржати уже, «него ево ја имам ланац, њиме ћу Турчина оковати.» Док су неки у војсци такве маните разговре водили «неверни људи, каже Мијаило из Острвице: у војсци су разпростирали страх и плашили војнике, како би им ушао страх у срце; а Нешрија додаје, да је те исте ноћи некакав неверан злосретко ходао и говорио по српској војсци, да он никада није видео, да су Срби Турке путали и везивали, већ је видео, да су Турци Србе одводили у ропство. Бојим се да вас неће и сада Турци вашим веригама спутати и са собом у ропство поодваћати.»

— Ћути, проклета лудо, остави се такве беседе, рекао му некакав српски војник, јер ће кнез чути и погубити те!»

Тако је проведена ноћ у очи видов-дана 1389 год. у обе војске. У турској војсци видимо јединство «једну мисао»: ни царство, ни новац, ни имање није ништа — вели Мурат: ни сам дошао због слугу и робља, него да се удворим теби вечни боже и вечна правдо.» Из овога се види најбоље какво је било религиозно одушевљење код Турака. Како је било код Срба ми смо казали.

(Свршиће се.)

СТРАСТНА НЕДЕЉА.

(ОЛДОМАЊ.)

Архангел Гаврил,
Срдашца чиста,
У бојем храму
Подиг'о глас:
Спомиње грешну
Земаљску таму,
И моли Христа
За грешне нас!

Архангел Гаврил,
Премудра чела,
По храму кади
Уз диван пој:
Мученом Христу
Рад би да сгради
Од свете песме
Жртвеник свој.

Архангел Гаврил,
Свећеник мили,
Смерно је клеко
На ледни кам;
И канон чита:
«Небесној сили
У срцу, људи,
Дижите храм!»

Архангел Гаврил,
Достојник неба,
Сребрним крил'ма
Отвара двер';
На причест зове
Ком' причест треба:
Са оцем мајку,
Са сином Ђер!

† ЈОВАН ПРЧИЋ-МИЈЛЕНКО.

НАРОДНО СУЈЕВЈЕРИЈЕ

или

врачање, слутња и бајање.*)

Скупио и описао

ВУК ВРЧЕВИЋ.

ДИО ПРВИ.

ЧАРОВАЊЕ О ПОДИШЊИМ ПРАЗНИЦИМА.

а.) Божић.

Ко је поље у нашем народу живио, он зна, да је божић највесели народни празник, као што Руси и Грци по црквеном правилу и уставу држе ускрсење. Томе је главни узрок, што народ зими почива без икакве тежачке радње, и да је све у кућу унио, што му је лето уродило; што од божића до Васиљева дне (мали божић) непрестано једни код други иду, и ту се без мјере једе и пије,

*) У предговору вели писац ово: Ову збирку народног сујевјерија, ја сам од 1839те године започео у записник биљезити, најприје по Боки которској, ње сам се родио, па кроз Црну гору у вријеме мојега онамо живовања, као сакретар кнеза Данила, и по Далмацији као чиновник далматинског намјестништва, а попунио је кроз последњу десет година мојега пребивања у Требиње, ходајући по поглавитим мјестима Херцеговина; као шта сам кроз ове четири народа скупљао све друге народне умотворине, од којих су нека већ штампана у Бечу и у Биограду, а нека ми још у рукопису леже.

Ову збирку нијесу ми допуштали многостручни службени и домаћи послови да је до данас у прави ред препишем; а о садржају ове књижице показује је њен наслов, без да икакве коментације о ствари правим, осим само то да све и сва и дан данашњи вјерно у народу живи, и зато сам се побринуо до нам ни ово не би пошло изгубљено, него нека се овако скупљено јер ако неће свакоме на корист бити, а по неке забавно.

Може бити да још у све крајеве има много овакови сујевјерија, која ја нијесам био у прилици да чујем; а да и свуда по удаљеним крајевима народа

игра и пјева, и на све стране пушке пуцају и гусле ударају.

Осим чаровања што је народ о божићу, као неко вјеровање присвоио, измислио је и много друго којешта, као н. п. пословице: божић је божић, а пециво му је брат; а пјесницу:

О Божићу брате!
Написамо се на те,
И шест дана по те,
Ма не као на те.

А приповиједка *) како су се сусрели божић и васкресеније, па божић био сит и пјан, те му васкресеније назове кротко — али иронично — : помоз Бог манитове! а божић њему: Бог ти добро дао ручку без вечере!**. Друга опет у истој књизи, како су се на бајрам турски сусрела турска и ришћанска ђеца, па први рекли последњој: Хе влашчади! видите ли што је наш барјам? више он вриједи, но сви ваши свеци у години». Веца им ришћанска одговоре: Богме наш божић један, више ваља но обадва ваша бајрама,» а турска ђеца навале на њи камењима говорећи: «ко вас за божић пита? власи од влахиња! то и ми знамо.»

Вук пок. описао је божићне обичаје**) доста обширно, а најљепше Владика црногорски казао***) кроз уста игумана Стевана:

Нема праве славе без божића!
Славио сам божић у Витлејем —
Славио га у Атонску гору —
Славио га у свето Кијево —
Ал је ова слава одвојила,
Са простотом и са веселашћу, и т. д.

Но будући да моја намјера није, да у овој књизи описујем обичаје, но само о њеном наслову, зато ево они, који се о божићу чарују.

нашега ово исто живи, увјерава нас пок. Вук у његовој књизи „Живот и обичаји народа српскога,“ (штампана у Бечу године 1867) као и владика црногорски узимогоград потврдио на много мјеста у своме Горском вијенцу.

Ово народне басновјерје не би право било сматрати по натпису књиге, и на први мах дати своју пресуду прије него књигу проучи, јер ће у њој наћи такови ствари, да се многе могу успоредити грчкој митологији, с том само разликом, да наш прости народ није знао нађести право своје име, као што су Славјани Сујевјерије, Римљани Superstitio, а Њемци Aberglaube, него је на три дијела испрекидао, т. ј. врачање, слутња и бајање, и ја сам на основу овог разграно на толико дјело, на како сам најбоље знао, и пред сваком поглавитом ствари нешто, у име предговора, доказао.

Мислим да ми нико не може одрећи, да нема сујевјерија и по другим туђим народима, ако не овака и оволико као у нашем, и да се кроз сва три напоменута просвештена народа и данас по нешто не повукује, не говорим о људма изображеним, а ма о женском spolu; као н. п. по Боки которској има три дијела народа, који у сујевјерје не вјерује, али по селима свуда постоји као неки женски законик, и нема те мајке која — дај буди половицу сујевјерија налазећа се у овој књизи — незна и непамти, као код нас савршени лекари, зато, што прости народ нити је кад имао, нити данас има лекара, осим ђекојег видара рана, самоучне емпирике.

Дужан сам опоменути читаоце на следеће: а) да ова сујевјерија сматрају се као домаћи лекови, која прелазе с мајака на шћери, као неки аманет; б) и да сва врачања која се односе малој ђеци у колијевкама, раде се само мушкој, а никад женској, зато што народ вели, да у сваку женску главу има (као и у мачку) седам душа, па да јој не могу тако ласно као мушкоме наудити.

У Требињу, о Ђурђеву дне 1871.

В. В.

*) Моје народне приповиједке под број 105. на страни 46.

** Живот и обичаји народа српскога, на страни 34.

***) Горски вијенац, на страни 101.

1. Домаћин кад сијече бадњак, треба да га вазда сијече прије но гране сунце, а кад помоли, он се спрам сунца прекрети и да рече: Сунце на исток, а јаки Бог на помоћ, па онда праметне преко рамена бадњак и носи га кући. Кад га прислони пред кућња врата, пошто уљезе у кућу, назове свој чељади: Добро јутро ђецо! на здравље вам бадњи дан, а на весеље весељак» т. ј. бадњак.

2. Пошто се бадњак на ватру, у вече, палож, не смије га никаква женска рука такнути у кући, нити уљести који у кући из комшилуга, па ни нико мушки прије полазника, да не би изкобила мушке.

3. На божић у зору најстарија ђевојка у кући отиде на воду, па води честита божић и после је су мало жита — обично јечмом или шеницом — наточи суд воде, од које

с' оном сламом при корјену, па узме домаћин сјекиру и замахне као да ће је пошјећи, а жена му завиче: не сијечи родиће!, г) домаћица метне оно сламе свуда по пањегамма и кошима, ђе јој кокошке носе јаја, да би јој оне године боље носиле и пилад легле; г) баца пред кокошкама једну шаку сламе, па по њој поспе мало јечма или овса, и кад кокошке навале зобати, она им рече: како ми у једно у моју кућу сад зобале, тако ми сву годину заједно и носиле.

7. Народ каже да се на божић не могу вериге (комостре) згријати, као што могу преко све године. *)

8. На божић гледа домаћица с' које ће стране први навјешени котао узаврети. Ако узаври од истока, каже, да ће оне године сваки напредак у кући бити, а ако од запада узавре, бити ће назадак; ако узаври од југа, каже, бити ће оно лето кишљиво, а ако од шјевера, бити ће зими страшни вјетрови и големи сњегови.

9. Рогове од брава, који се за кољу о божићу за пециво, спреме, те једног домаћин забоду у највишу њиву, а другога у ливаду, да би им обје оне године добро плодом уродиле.

10. Жене (у Боки и по Приморју) посипљу шјеме од свилени буба оним пепелом, у кому се пекла божићња чесница, да им изађе онолико буба, колико је пепела по њима просула.

11. Ако домаћин има губава брава, болесна коња или говече од некакве болести, коју он не може излјечити, стуче у прах угљена од бадњака те живинчад свуда по прегибима намаже, а кад што маже говори: онај ко те хранио онај те и излјечио.»

12. Чобан, да му не би курјаци оне године клали стоку, не гони је на божић у гору да пасе, него јој проспе по тору толико сијена или сламе, колико им је доста за они дан, а пошто им сијено проспе, изиђе из тора и преко стоке изметне пушку говорећи: колико зрно од дома, толико курјак од тора.

13. На божић неће нико никога ни покарати у кући, а камо ли ударити, нити смије нико они дан наљутити се, или плакати, јер иначе — веле, — да би сву ону годину био немир и нека зловоља у кући.

14. Вевојке, које немају густу но ридку косу, ставе у очи бижића испод главе руно вуне од црне овце, и за три ноћи за особ на њему спава, да би јој онако коса црна и густа била.

15. Полазник кад притиче бадњаке, удара један о другоме, да из њи искачу варнице, па све говори: оволико у нашега домаћина пара, оваца, коза, волова и крава, коња и свакога берићета, а мушкије глава највише.

16. Народ се радује кад је на божић снјег и киша, а на Ђурђев дан кад је ведро, зато, што мисле да ће она година родна бити,

*) Овђе имају право, зато, што на божић од кад сване, па док се умрачи, никад се котао с' ватре не скида, јер се вазда у њему по нешто они дан вари.

Слике из Старе Србије: СРПКИЊА МУХАМЕДАНСКЕ ВЕРЕ.

не смије нико да пије, прије кућњег домаћина, па после с' оном водом замијеси чесницу.

4. Она ђевојка, која је била на божић на воду, па да би се оне године удала, домаћин оне куће кад скине пециво с' ражња, гони је из куће с' ражњем говорећи јој: Излаз' већ из куће вријеме ти је! ове године славила божић у род, а до године у свој дом, да Бог да!

5. За три дана о божићу (Божић, Божи дан и Шћепан дан) не ваља помести кућу, да се не би помела срећа и напредак оне куће.

6. Од божићне сламе (која се на уставке Васиљева дне са свим диже) употребљује се а) посипље се од ње по вртима, уљаницима, торовима, по њивама, да оне године све добро и напредно буде; в) воћке које нијесу родне како би требало, обаспу их

одкуда је и народна пословица постала: Бог те сачувио ведра божића, а облачна Ђурђева дне.

17. На Васиљев дан (мали божић или нова година) народ пази врх свега, да му се што ови дан не би неповољнога догодило у кући, или изван куће, зато што мисли да ће му сва она година неповољна бити.

18. На божић (као ни на крсно име) не ваља рећи: иштувај, удупи, или угаси, него: обесели свијећу, да не би с' првими скобио своју кућњу чељад, а особито мушке главе.

19. Од кад се бадњаци на ватру наложе, па све до Васиљева дне вечер никад домаћица не да, да се запријета ватра јер веле: кад је све у кућу весело, нека се и ватра весели.

20. Пошто полазник примакне бадњаке, па све докле из куће отиде, ни једна женска глава не смије бадњак такнути зато, да се не би Ђевојке у оној кући рађале, но све Ђетићи.

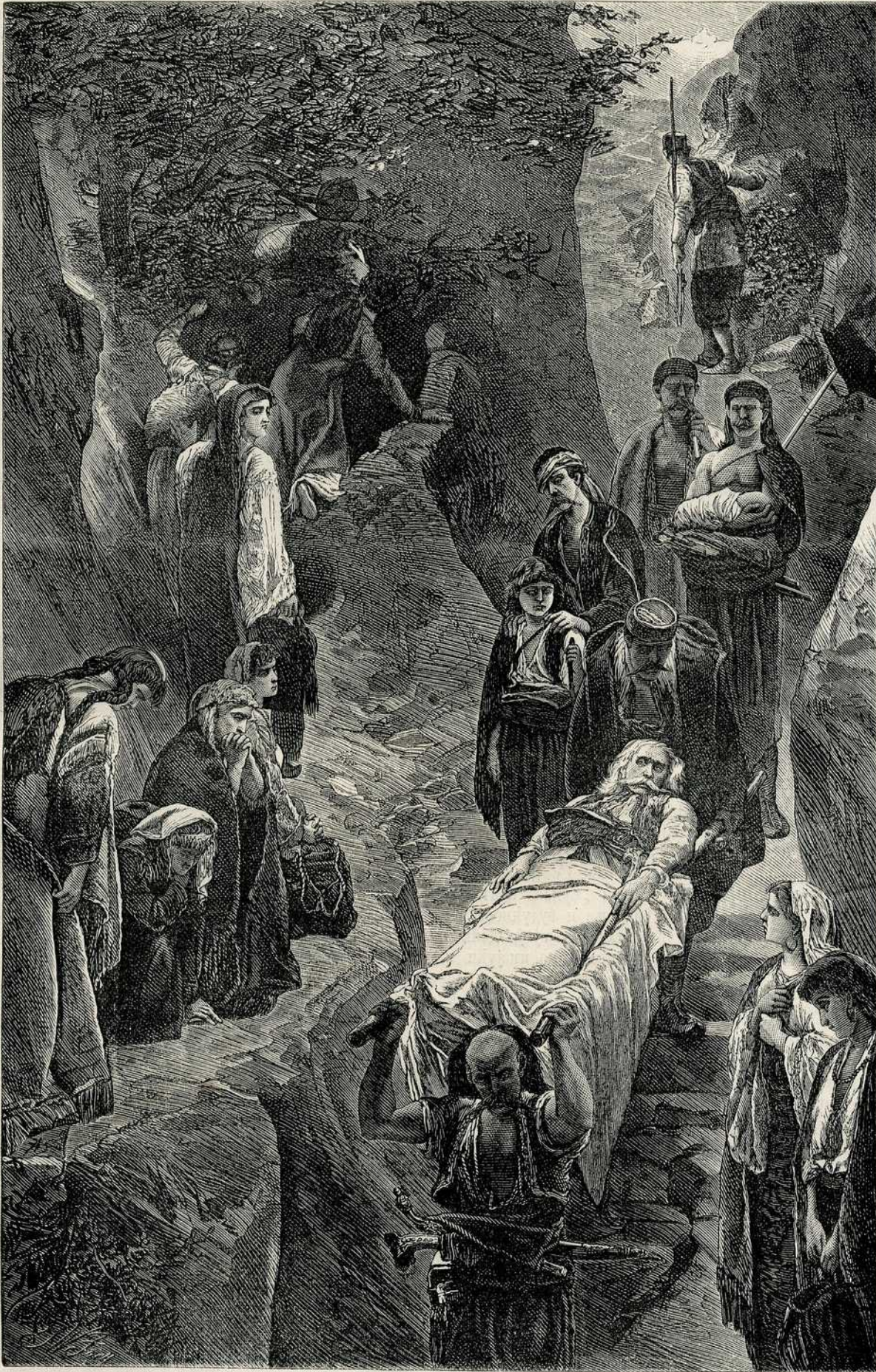
21. Кад бадњак на ватри на двије поле прегори, неваља рећи: ево прегорје бадњак, него: ево се у добри час превесели, и домаћин првога прелије вином, пошто му напије: здрав бадњаче божићни веселаче! и до године се са мном васелио, да Бог да!

22. Кад су двоје чељади у завађи, у комшилуку или у селу, па после летурђије

пред црквом не приступи млађи к старијему и не рече му: Мир божији, Ристос се роди, понесе на себе грјех сву ону годину; а ако старији окрепе главу од млађега и нешћене пољубити, он грјех понесе. Ако се људи или жене не помире на божић, мучно ће за сву ону годину, но опет на божић.

23. Да би се којој кући што злога до-

годило кроз ону годину дана, све приписује божићњем полазнику; па ако домаћин или домаћица оне куће не приписује полазнику, одма ће му неко из комшилука казати, жалећи га: «то вам је све до полазника.» У овом случају полазник ће сам казати оној

РАЂЕНИ ЦРНОГОРАЦ. Слика Јарослава Чермака.

кући: «Молим те брате! промијеца полазника, е се бојим, да ти се није овогодишње зло с' мене догодило, не би ли Бог дао до године да неко буде сретњи од мене.»

24. Ако ко на божић кога су чим му драго удари, оне ће године по њему изићи чире, или некакве друге бољетнице.

б.) Богојављење.

По Херцеговини зову «богојављење», у Боки и по Приморју «водокршће^{*}») а у Црну гору «водице»^{**}). Народ мисли да се Бог по један пут у години на земљи јави, отворивши небо, и да се зато зове богојављење, које он тумачи: Бог се јавио.

Покојни Вук каже, ^{***}) да у Србији људи стоју цијелу ноћ на пољу, чекајући кад ће се небо отворити, и да заште оно, што од њега жели, па да је некакав чојек из куће видио, кад се небо отворило и кроз прозор помолно главу, па на мјесто да рече: «дај ми Боже осмак блага.» рекао: «дај ми Боже од осмака глава,» и у онај му час постане глава колико осмак. Али код овдашња три народа приповиједа се овако: Како је један чојек стојао на прозор у очи богојављења, и чекао кад ће се небо отворити, па на мјесто да завиче: «дај ми Боже големо благо,» омакне му се у оној хитњи, па рекао: «дај ми Боже голему главу,» те после није могао унијети главу кроз прозор, него су морала кутња чељад звати најстаријега, да одбија праге од прозоре, док је курталисао главу.

Сувише каже пок. Вук да се народ онамо обично ноћу купа, пребијајући лед по ријекама, па вели, да се и он исти

купао, кад је у школи био, с' Ђацима на један точак који се звао «Данилова вода», али код ни једнога народа ови крајева нијесам ни чуо, ни видио, да се ко купа, осим само да свако чељаде (мушко и женско), које се

^{*}) Вуков рјечник под име богојављење, стр. 33.

^{**}) Водокршће зими око прште; послов. нар.

^{***}) Живот и обич. народа српскога, на стр. 21.

почело при чешћивати неће оно јутро — на Богојављење — ни воде пити док не пије закрштене во дице, коју народ зове «ађиазма» (од грчкога агиос азма).

Будући да народ мисли — као што рекох — да је Бог погледао они дан на земљу, и да они дан више по све доба преко године пази ко што ради и говори, тако свако чељаде цијели они дан чува се, да што гријешно не уради или не рече.

(Продужиће се.)

ЂУРО ДАНИЧИЋ.

(В. лик на стр. 1.)

Као што је Вук Стеф. Караџић ударио темељ, на ком се могло издати све духовно изображење данашњих Срба, тако Ђ. Даничићу припада не мала заслуга, да је један главни део те зграде он извео. Вук је изнео благо српскога језика из свију српских земља, и показао је, шта је опште српско а шта провинцијално, у данашњем стању језика; Даничић је, изучивши садашње стање, врио се у пређашњи живот језика, те је у науци о српском језику завео историјску школу и поређену науку о језицима.

Познато је, да Срби у средњем веку (осим секте Богомилске и католичких Дубровчана*) нису писали својим народним језиком, него старим словенским поерљеним; а без народнаго језика у књижевности изражавају се само поједини слојевни друштва по варошима, незнатна малина сународника: народ пак у скупу остаје непроевешен, и по томе у неслободи и без напредовања.

Кад се у новије време (1741) код Срба у Угарској поче оснивати књижевност, први књижевници или су писали тадашњим црквеним језиком, а то је старим словенским, порушеним, или су у српски језик, који њима мало беше познат, дробили русизме. Тако потраја више од 70 година (од 1741 до 1814), и ако Достије доказиваше (1783 до 1811), да треба писати чисто српски. Тај период српске књижевности могао би се назвати време макаронизма у Срба 18 и 19 века.**)

Са појавом Вука Стеф. Караџића (1814) настаде у нашој књижевности прави рат за српски језик и правопис, који трајаше 53 године, од 1814 до 47 и од 1848 до 68 (33 и 20 година). Најжешћи се бојак био у 30-тим и 40-тим годинама између Милоша Светића и Вука. Али 1847 Светић би на том пољу поражен од Даничића.

I.

Даничић је још 14 децембра 1845 у занимљивом и важном писму београдској «Подунавци» (број 50) изашао, под именом «Млад Србин из Аустрије», противу неког «Задиркивала», те новоскованим техничким речима показао, како је недесна, управо смешна «Припрема за називо-словни речник Друштва Српске Словености». Резултат беше тај, да речено друштво није пришло те терминологије.

Али прво му је знатније дело «Рат за српски језик и правопис» (Будим 1847)***). Том расправом би извојевана главна битка између Вукове напредне странке и старовоља, који већином беху у власти; основана је историјска школа; придобивени беху многи ученици и пристаоци. Какав беше učinак тога списа, види се по изреку тадашњег секретара државног савета, дра Ј. Стејића: «Тако још није писао ни један Србин!»

Ну и ако главни противик беше пао, још

*) Ови последњи у канцеларији спољашних послова писаху кирилицом, а лепу књижевност латинском. — Народне се песме и тада певаху, али их нико није скупио ни издавао.

**) Према пољскоме макаронизму 17 века, по највише панегиричног (хвалилачког) садржаја, кад у пољски језик дробеше латинске речи и реченице, као оно у макароне сир, или исецкано месо.

***)) Најпре је ту расправу хтео да штампа у Бечу, али тамошња цензура, не без утицаја самога Светића, забрани дело «из виших политичких обзира», те тако после изађе у Будиму с промењеним именом Даничић, то јест син Вукових Даница, Вуков ученик.

је 20 година ваљало не само рашчићавати старо, него и зидајући бранити нову зграду од различних бораца, а по највише од незнања, те непрестано ширити науку у своје редове. Тек у априлу 1868 би у Србији укинута забрана новог правописа. Од то се доба знатно издигла величанствена зграда народнога језика.

Остала полемична дела његова, за се штампана, јесу ова: «В. Јазићу, I.» (Беч 1848), «В. Јазићу, II и још којешта» (Беч 1848), «Нови буквар» владике Платона (Беч 1854), «Вуков пријевод новог Завјета» (Београд 1862), «Србин Србени» (безимено, Београд 1864), «0 Светићеву «Огледалу» (Београд 1865). «Милош Светић поета» (Београд 1865).

II.

Али и ако је Даничић почео свој рад критиком, он је опет више стварао но обарао, чинећи ово последње само колико му требаше за ново изиђивање.

Најпре је издао «Малу српску граматiku» (Беч 1850), коју је 1863 у Београду прерадио у III део граматике «Облике српскога језика» или промене имена и глагола (последње је 7-мо издање у Београду 1874, два су пре тога изашла латинском); на послетку издао је и «Историју облика» (Београд 1874). Већ у Малој граматички провирује историјска основа, а у Облицима је са свим на научноме земљишту. Именице дели самостално на оне мушкога, средњег и женског рода, с наставком и без наставка; заменице на оне без рода и с родом; за глаголе узео је одмах у почетку (1850) Миклошићеву деобу (поправљена Добровскога), која је сад општа код свих Словена. Историја облика показује нам живот нашега језика, од почетка историјских споменика до сада. Правило је да се пише што обичнијим речима и облицима њиховим («пиши као што говориш»); између више облика у садашњем језику, кад се не зна који је правилан а који неправилан, било изузетан или погрешан, доказује се поређењем са обликом старијег времена у језику. — Облици садашњих имена и глагола нису постали сад, него у почетку језика, за то их Даничић пореди са заједничким наставцима племена индо-европскога. То је истина мало незгодно за оне читаоце, који томе нису вични; али надајмо се да ће рести број оних, који ће дубље улазити у поређену науку.

За IV део граматике издао је 1858 у Београду: «Српска синтакса» (прва књига). За изображење и будућност језика потребна је научна синтакса, а ту је Даничић први у нас почео обрађивати, не имајући никаквога пре тога израђеног градива. О том делу вели Миклошић «да ни један словенски језик о својој синтакси не може показати овако ваљана посла, као српски у овој књизи.» Шлајхер каже «с великом марљивошћу и огромном ученошћу у скромном облику написана изврсна књига . . . која много вреди за Словене свих племена, будући прво тако дело, колико ми знамо, јер словенску синтаксу до новијег времена беше обичај мађијски обрађивати.» Чешки «Slovník naučný» назива је «бисером свеколике књижевности јужно-словенске.»

Ове године изаћи ће од њега II део граматике «Основе српскога језика» или како постају речи, прво тако дело не само код нас, него и у свима словенским књижевностима; такођер поређено. За тај део граматике израдио је још 1860 српске умањене и увећане речи (Гласник XII).

За I део граматике, науку о гласовима, изашле су расправе о акцентима у «Slavische Bibliothek», «Гласнику» и «Radu.»

Лане изађе од њега «Диоба словенских језика» (Београд 1874).

(Свршиће се.)

САРАЈЕВО.

(В. слику на стр. 4 и 5.)

О Првој Гори слуша Србин са поносом у грудима, Србија му је нада, узданица, а Босна — негда поносна, а сада тужна Босна — за њу су само тужне успомене скончане. Колевка најмекшег

дела нашег народа, раскомадана на три скоро подједнако јаке вере, имаде од турских крвопија највише да претрпи. До данас је још турски ејалет под папом од три туга са 1268 кв. миља и 1,850,000 света. Многа ли је рајина суза потекла њеним дивним долинама, много ли је бесно Туре оставило главу и папуче у њеним питомим горама, многа ли се тужна песма орила по њеним цветним ливадама! А ко не зна из народних песама за гору Романију са хајдуком старина Новаком? — Равница је у Босни мало, само поред Саве, Уне и Босне, друго је све питома, обрасла гора. Које река које потока има у Босни до 8000. Поднебље је благо, земља богата свачим, а у њеном јужном делу и Херцеговини расте и пиринац, неранде, смокве и лимунови. И свакојака кова пуно је у Босни, а особито злата, сребра и гвожђа. Сваке се године извади гвожђа до 100,000 центата. Ал' шта све то хасни, кад је још под турским копитама — а где једном стане турско копито, ту више трава не расте. У Босни живе Срби, православне вере до 600,000, Срби католици до 150,000 и Срби потурчењаци до 300,000. Осим тога има турских Цигана, (ал' не смеју прекорачити цамији прага), Чивута, па и Арнаута, Арана и т. д. који у лето дођу да у Босни што заслуже, а под јесен иду у своју топлију домовину. Турци су земљу освојили и упропастили, ал' језик и обичаје не могуше искоренити. И сами потурчењаци не премину осим вере ништа турскога, па и обичаји су им остали српски. Сва земља у Босни припада потурчењацима и турским придонцима, сви други немају своје земље и огњишта, него су «кметови», које господар може кад год хоће протерати и са земље и из куће. Господари су од земље или бегови, — потурчена српска властела — или аге, који «кмету» дају земљу под аренду, или су спахије — прави Турци, Османлије, који су за јунаштво од султана земљу добили. У рату чине ове спахије засебну коњицу. Све ове трутове мора да изражава сиротиња раја, па кад се помисли, да осим небројених и неслободних дација, које ове крвопије од народа узимају, долазе тек царски данци сви редом колико их име, па «својевољни» поклони агама, кад се још узме, да уз све то још и грчки фанаријоти, дочепавши се српске цркве, гуле народ до зла бога, а све «у име свете матере цркве», и хотимиче задржавају народ у глупости, недајући му школе и учећи га да народ треба да слуша своје турске господаре и да треба да им све даје, што год они инту, обричући му за то «на другом свету вечно блаженство», кад се још узме у обзир поцепаност народа на три вере — онда је појмљиво, што је Босна још једнако турска. Сва је власт — звала се како му драго — у турским рукама; хришћанин не може ни на суду сведочити, а у свако му доба стоји под грлом пож аге, бега или спахије.

«Ал' је крвца из земље проврела»,
«Земан дође, ваља војевати.»

Народ се и у Босни прену — и тамо се отворио рат са крвопијама на смрт и живот, па што бог да и срећа јуначка. А даће и бог и срећа јуначка, ако се само сва браћа — били православни, били католици сложено уздрже — и ако им браћа у помоћ притеку.

Кад оно Римљани освојише читаво балканско полуострво, припаде Босна под Панонију, а Август је присаједини Далмацији; кад доцније Готи и Авари нападоше на источну римску државу, дођоше Хрвати и Срби, па се населише у данашњим покрајинама и истераше из Босне те дивљаке, те је нешто од Босне припадало хрватском (до Врбаса), а већи део српским жупанима. Урош Бели рашки жупан и кнез српски даде је мађарском крљу Бели II својој кћери у мираз год. 1120. Тако пређе Босна у угарске руке, а њоме као и Славонијом управљаху угарски краљевићи, а зваху се «банови»; кад дође Немања на владу у Србији, ондашњи бан босански Булин признаваше њега за свог господара. После њега дође Нинслав, па видећи да Срби католици у Босни нагињу једноверној Хрватској, помагаше јавно да се Богумили у Босни рашире на штећу католика. За то угарски краљ Бела IV. посла на њ Котромана с војском, који овлада Босном 1245 год. Тако

Босна дође опет под Угарску. Од ње је доби српски краљ Милутин у мираз поред кћери мађарског краља Стевана V. год 1286. Тако и опет Босна дође у српске руке. Но католици у Босни и опет учинише, те је Милутину узне кнез Павао Бребирски, и ако не све, а оно онај део, где су већином били католици. Хум — данашња Херцеговина — бијаше дотле слабодна жупа, независна и од босанских банова и од српских жупана и краљева. Доцније се споји Хум са Босном женидбом. Доцније збаци угарски краљ Карло Роберт босанског бана Павла Бребирског са банства, због његових неких недела, а намести на његово место Стевана, сина Котроманована. Сад је дакле Стеван Котромановић био бан Босне и Хума, а признавао је угарску власт. Но ма да је зависност Босне од Угарске била само по имену — јер Босна не даваше Угарској ни данка ни војске, и баноци управљаху Босном сасма независно, пошто се Угарска није смела и није плећала у унутарње босанске послове — опет се Стеван не могаше измирити ни са овим, на хтеде да ишчупа Босну и испод самог покрови и тељства угарског, па како католици нагнаху Угарској, то он бар тајно помагаше православне и Патарене. У том Душан Силни заиска Стеванову ћерку за сјаког сина Уроша, а с њоме Хум у мираз, па кад Стеван не хтеде дати Хума, а Душан отме од њега скоро сву Босну. Сад опет навали православно свештенство да истисне из Босне католицизам. Кад Душан умре, а српско се царство разби на ваше државица, онда се прогласи у Босни Твртко I, синовац Стеванов, за самосталног владара, не хотећи као год и други намесници слабога Уроша слушати, па и знатно рашири своју државу на штету Урошеву. Године 1378 прогласи себе босанским краљем, па узе и Зету, но она се после одврже од њега, па се приљуби још јединој Душановој области, коју Турци још не покорише — Србији, под кнезом Јазаром, јер друге српске државице Турци већ сломише, Вукашин пропаде на реци Марици, Бугари плаћаше већ Турцима данак, пошто су се најпре и они одметнули од Уроша, а Турци за тим отеше Епир и Тесалију. Год. 1391 удари на Босну Жигмунд краљ мађарски, али не могаше Твртку много наудити. Твртко је докле први краљ босански, па не хтеде више тринти ни само покровитељство Угарске. После њега дође његов братучед Дабиша. Од њега се одмете Вук Храма, намесник му у Хуму. Које то, а које пропасти и Јазарове државе на Косову, а које страх турски нагна Дабишу, да се обљиви Угарској, и по томе сад стојаше Босна опет под угарским покровитељством. Дабиша умре без наследника. Твртко II незаконити син Твртка I прогласи се за краља, али га властела не хтеде, него изабере за краља Остоју Христића, једног од најзативних босанских племића. Остоја да би се боље одржао против Твртка, удружи се са Владиславом Нануљским, сунариком ондашњег мађарског краља Жигмунда. Ал' Жигмунд оте неки део од њега, па намести тамо неког Хрвоју, а Остоја побеже доцније Турцима. Кад доцније Твртко опет помагаше Владиславу Нануљском, дође Жигмунд с војском, потуче Твртка, па га одведе собом у Угарску, а у Босни намести грофа Циљског. У том дође Остоја са турском војском, па освоји јужни део Босне. Сад не хтеде ни Хрвоје признавати угарско покровитељство, па доведе турску војску у Босну, али га Турци преварише; они истераше из Босне Мађаре, али је задржаше за себе, а Хрвоја мораде побећи у Ботор, где на скоро и умре. Жигмунд истера затим Турке из Босне, па доведе Твртка натраг у Босну год 1418. Но да би се опростио Турака, који са истока наваливаху на Босну, плаћао им је најпре годишње 2000 дуката, а после и више. По смрти Твртка II који не имађаше наследника изабере, босанска властела незаконитог сина Остајина, Тому Остојића Христића. За негово је доба папа јако радио да рашири католицизам у Босни, у том се Стеван Косача огласи да је веран католик, па измоли 1444. у цара Фридриха херцеговско име, од чега се Хум назва Херцеговином, или војводствои Св. Саве. Тома се бојао Косаче, па зато се још бољма приљуби папи и Угарској. Тома је, да би им се улагао, јако помагао католицизму, а гонио православне и Патарене. Године 1459 уби га незаконити

син Стеван Томић (или Томашевић), па седе на очински престо. Да би се на њему боље држао, замоли папу да га крунише, да му пошаље католичке бискупе. Папа му све то учини, и обећа, да ће му изградити помоћ у Угарске против Мухамеда II, који на позив краљеве матере пође на Босну. Томашевић надајући се тој помоћи откаже султану данак, а султан пође на њега са 150,000 момака. Православни и Патарени — које је Томашевић тако јако гонио — не хтедоше се бити, Косача му не хтеде помагати, а и мађарска помоћ изостаде, те Турци Томашевића заробише, па га потучише под градићем Белајем год 1463, а Босну узеше за себе. Тако пропаде босанско краљевство, а Херцеговина, под Косачом задржа на још неко време своју независност. Но под косачиним сином Владиславом освојише Турци и Херцеговину 1482 године. Још пре тога сломише Турци мађарску силу на Мохачу, а кад им срећа доцније окрену леђа, те беху потиснути из Угарске, хтеде Аустрија за се добити Босну, али узалуд. Од то доба даваше Босна највише страшних јаничара — заробљене, па потурчене српске деце, коју Турци туреше у војску. Властела се српска у Босни сва истурчи да задржи имање, а народ допаде потпуна ропства. Кад Махмуд II истреби јаничаре, побунеше се у Босни потурчењаци, ал' их султан савлада. Године 1849. побунеше се потурчењаци у Крајини, Султан посла на њих Омер-пашу. Омер обеђаваше раји велике повластице, ако му помогну савладати усташе. Скочи сва раја на оружје, да се бије за султана против потурчењака. Омер победи — а раја допаде још гора гонења. И лани скочи опет раја на оружје, ал' не више да се бије за султана, но да се опрости својих крвопија. Надајмо се, да ће се крвави рат по рају сретно свршити, те да ће и за њу један пут сијнути сунце боље будућности.

Оволико смо држали за нужно нацртати у кратким потезима повесницу те несретне земље, а сада да пређемо на нашу слику Сарајево, главне вароши у Босни. Сарајево лежи на утоку Миљацке у Босну, на висини од 300 стопа изнад мора. Некада је било у њему до 100,000 душа, а сада је 60,000. Осим других турских власти живи у њему и православни митрополит. Са својих преко 300 џамија имаде Сарајево доста источачки карактер. Састоји се из вароши и старог градића са његових дванаест кула. Год. 1832 сагради Махмуд-паша још један градић, ал' чим он оде, а Сарајлије га порушише. Сарајево је главно трговачко место у Босни, и у трговини може се прилично мерити са већим варошима. Имаде и лепу православну цркву, а родољубива општина сарајевска не жали ни труда ни трошка старајући се о просвети свог сиротог народа. Вели се, да је још Котроман 1263, ударио темељ данашњем Сарајеву. Неће ли дати срећа јуначка, да и Сарајлије узмогну већ једном слободније дисати и да у туђној Босни процвета једнакост, слобода и братство. Та ваља да су већ једном праотачки греси покајани?

БЕОГРАД.

(В. слике на стр. 8. и 9.)

Кома Србину не закуца срце силније, кад чује ово име? Ком Србину не пролете мантим све слатке и горке успомене, кад се сети дичне престолице српскога Пијемонта, око које се отимали толики народи, око које је толика крв проливана, одбијајући од ње или отимајући је од азијских ордија, што по пође, да се као каква бујица прелије преко Јевропе, рушећи и ломећи све што на путу сретне. Београд је променуо многе господаре, а сада је глава од Србије.

Београд (турски Дарол Џихад т. ј. кућа светог рата) је стара насебина римска, под именом *Alba traiana* или *Sigindunum*. Лежи на утоку Саве у Дунаво, на десној обали, и то на одронку српских гора. Састоји се из града и вароши. Некада је био знатно трговачко место, а после је, испод турских топова, трговина му доста опала, ограничивши се на то, да буде главно тржиште између Србије и Аустрије. Но од како је град у српским рукама, не само да се варош поленшава,

него и трговина цвета, а згодан положај Београда, опасан са две стране Дунавом а с једне Савом, јамчи нам, да ће Београд временом и Будим-Пешту надмашити. У њему живе већином Срби, ал' ћеш наћи и других народа, па и шпанских Чувута, Цинцара итд.

Кад се оно поделила римска држава на источну и западну, Београд је потпао под источну или византијску државу. Од ње буде отет године 186. од мађарског краља Соломуна. Душан га отме од Мађара, а деспот Ђурђе Бранковић га даде Мађарима у замену за многе градове у Мађарској, једно, да би тако покрвио Мађаре са Турцима, а друго, да би себи осигурао леђа, ако би га Турци протерали. За Мурата II. нападне везир Алибег на Београд год 1440, ал' узаман. Након године дана нападне га Турци поново под Исак-Пашом, ал' их Сибињанин Јанко потуче до ноге. Трећи пут га нападне Султан Мухамед II са 150,000 момака са сува, а са силном флотилом са воде, ал' буде 22. Јуна 1456. од Сибињанин-Јанка потучен. Четврти пут, год 1493 хтедоше га Турци узети издајом, ал' не успеше. Год. 1521. нападоше га Турци пети пут под султаном Сулеманом II са 200,000 момака. Срби и Мађари бранише га јуначки, двадесет пута су Турци јуришали, док га напоследку освојише, и то — веле — издајом. Мађарску посаду јаничари сву исеку, а многе Србе одведу на Боспор, где населише село, па му дадоше име Београд. Сад је Београд стењао под Турцима пуних 156 година, онда га године 1688 отеше Аустријанци од Турака под Макимилијаном Баварским; ал' већ после две године оте га опет на јуриш од Аустријанаца Ђуприлић везир. После три године нападне га опет Аустријанци, да га отму од Џафет-паше, ал' узалуд. Дође до карловачког мира 1699 год., а Београд опет остаде Турцима. Кад се год 1716 опет заратише Турци и Аустријанци опседне га принц Јевђеније са 80,000 момака. Ђуприлић везир дође са 150,000 војске, па опколи аустријску посаду. Аустријанци нападну се у неколико нападају поћу по густој магли на Ђуприлића, па га потучу до ноге. Ту паде 28,000 Турака. На ту вест преда Београд заповедник града Мустафа Аустријанцима. Начини се пожаровачки мир год 1718 и Београд остаде Аустрији. А кад се доцније Аустрија опет зарати са Турском, буде аустријска војска под Валисом од Мухамед-паше код Гроцке са свим самлевена, те се углави београдски мир. Све оно, што је пре принца Јевђен у Србији, Босни и Романији отео од Турака, све то сад опет припаде Турцима, па тако и Београд. Кад се доцније Аустрија на ново зарати са Турцима, хтеде Јосиф II год 1787 у децембру да Београд освоји од Турака, па пошаље Дунавом четир регименте, да га по магли са Дунава нападне. Ал' како војници од густе магле ништа невидеше, те се од једном нађоше чак под Панчевом, и тако од тога не би ништа, али га посе две године нападне Јаудон-Ђене-рао, па га отме од Осман-паше. Учини се мир а Београд опет оста Турцима, У свим тим бојевима са Турцима увек су Срби у Србији и ови у Аустрији помагали свакоме против Турчина. Обеђаване су им златне куле, а шта су добили? Но о томе нећемо даље да говоримо, да не цвеломо српска срца. Доста је да споменемо, да су у свим тим ратовима били језгра и мађарске и аустријске војске пресељеници српски у Аустрији, а Срби из Србије гомилама јурише у својевољачке чете, у нади, да Аустрија при склапању мира неће ни на њих заборавити. Али — — —

Године 1801 убију дахије (емигранти) београдског пашу Хаџи Мустафу, најме турске и арнаутске хајдуке, па почну са њима да упуцају Србијом, не слушајући ни самог султана. Грозно је и помислити на ту њихову владавину. Једва се онда народ освести, да мора сам себи помоћи, јер,

«Неће удрит' краљевство на царство», и
«Јер кнезови нису ради кавзи»,
«Ал' је рада сиротиња раја».

Тако устаде Карађорђе, подиже заставу ослободбења, па освоји Београд од Турака год 1807. Гушанац Алија са крцалијама, и Сулејман паша са јаничарима изгубише тако Београд. Београд је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

био сад српски. Но кад та прва српска револуција пропаде са неслоге српских вођа, паде и Београд опет у руке Турцима. Други српски устанак под Хаџи-Проданом оста без успеха, а трећи под Милошем Обреновићем отера Турке из Србије, осим градова. Бомбардање Београда под кнезом Михаилом још је свима у живој памети, а последица тога беше, да Турци морадоше и градове напустити.

Данас је Београд не само глава, него и срце Србије. Он је данас средиште српске књижевности и образовања. Имаде доста средњих и виших школа, и то две полугимназије, једну целу гимназију, једну целу реалку, војену академију, велику школу са три факултета (правничким, филозофским и техничким), богословију и вишу женску школу. У Београду је и дивна народна библиотека и музеј, који је најбогатији старим српским новцима. Кнез Михаило је подигао „народно позориште“, које ће се скорим моћи мерити са најзнатнијим позориштима. Ни на друштвима не оскудева Београд. Ту је „српско учено друштво“, „Друштво за пољску привреду“, „Лекарско друштво“, и „Женско друштво“ под покровитељством Кнегиње Наталије. Од ђачких задруга да споменемо „Побратимство“ великошколаца. Осим кнеза српског, у Београду је седиште митрополита и свију цивилних и војничких власти. П новинарство је у Београду добро заступљено, јер у њему изилазе седам српских новина; а од штампара да споменемо највећу српску „државну штампару.“ Од четири цркве је у граду „Рујица“, коју толико спомињу народне песме. За време турског господовања, служила им је као барутана, а кад су Турци и из градова протерани, опет се у њој „поје летурђија“. Као што рекосмо, од како нестасе са градских бедема турских топова, Београд се очигледно развија и пољпшава, а сад већ има до тридесет хиљада душа у њему. Надајмо се, да сад започиње ново време за Београд, а и ново доба за цео народ српски.

Слике из Старе Србије.

(В. слику на стр. 12.)

Ни о једној српској земљи не зна се данас тако мало, као о Старој Србији. Томе су истина криве разне околности, али свакако је већ крајње време, да се једном почне озбиљно на том радити, да томошњи народ, његов живот и обичаје упозна и остало Српство. У новије доба већ је нешто на том рађено, и то са великом вољом и љубављу, али жали боже са мало успеха. Но то не треба никога да заплаши, а ми ево постарали смо се, да бар упознамо наше читаоце са тинама и с народном ношњом у Старој Србији, а један признат српски књижевник, који је онуда путовао, обећао нам је, да ће за наш лист написати неколико путничких црта, те ћемо тако бити у стању, да бар донекле упознато наше читаоце са Старом Србијом. Ми у овој свесци почињемо доносити слике из Старе Србије, па по што саме слике лица и народну ношњу најбоље показују и описују, а и онако се о томе не да много што писати, то ћемо ми сада у почетку да проговоримо неколико речи о Старој Србији, а доцније ћемо само доносити слике по реду.

У Старој Србији, а особито у скадарском нашиљуку, живе данас Срби православни, Срби католици и Срби мухамеданске вере, а има у Старој Србији и правих Арбанаса, чиј се језик све већма и већма шири.

Стара Србија беше за времена српског царства чиста српска земља, једна вера и једна народност, но доцнаје неки Срби примише мухамеданску, а неки католичку веру. Турчење је отпочело од половине XVI. века, а догле беху сви у Старој Србији православни, као што то сведоче силне задужбине, почињући од цркве св. Срђа сниже Скадра, коју је из нова градила српска кралица Јелена, па све до главне цркве у престолници миридитској Вароши (Ороши). С једне стране због турског насиља неки се потурчише т. ј. примише мухамеданску веру, с друге стране неки се због уплива западног, а наиме због насиља млетачког поунијатише. После пропасти пе-

ске српске патријаршије, дођоше у Стару Србију грчке владике, те почеше немиле српски народ глобити, а тиме нагнаше свет да пређе у католичку веру. Они Срби што се потурчише, почеше да говоре арбанашки, те се тај језик мало по мало код њих одомаћи, а и они, што примаше католичку веру, за разлику од православних, почеше усвајати туђ језик. То беху узроци, што се српски језик и православље почело да губи у Старој Србији. После тога дођу тамо језуите и отпочу своју радњу. Данаске је број језуита тако велик у Старој Србији, да на сваки 17 душа долази по 1 језуита. Највише страда у Старој Србији народ православне вере, које, што их Турци највећма мрзе, које пак, што су им свештеници прости и неизображени, а Грк митрополит не само што их не узима у заштину, но их гони и глоби. Док је био руски конзул у Призрену било је боље, но како Руси укинуше тамо конзулат, српски православни народ трпи и од Турака, и од Грка, а и од католика. — Ми доносимо ево „Српкињу мухамеданске вере“, а као што рекосмо, донећемо још неколико слика, које верно представљају како лица, тако и новију, а и старинску народну ношњу.

РАЂЕНИ ЦРНОГОРАЦ.

(В. слику на стр. 13.)

Живо се сећамо оних красивих дана, кад је оно прошле зиме словенска уметност славила победу над немачком, и то у сред немачког града Беча, а у двема уметничким кућама. Са једне изложбе однели су лаврове венце пољски уметници Брант и Матејко, а у другој изложби хваљена је и слављена је слика чешког сликара Јарослава Чермака. Та дивна слика беше најлепша у обе изложбе, а мотив јој беше из црногорског живота. — „Да ли сте видели „Рађеног Црногорца“ од Чермака?“ — То питање могао си тада често чути у свим круговима, који се коле интересују за сликарство; а они, који ту слику догле нису видели, употребише прву прилику, да оду у „уметничку кућу“, и да виде Чермаковог „Рађеног Црногорца“, о коме се тада у Бечу толико шпало и говорило. Критика је до неба уздизала слику Чермакову, а публика је с одушевљењем говорила о „Рађеном Црногорцу“. Том приликом признаше бечко јавно мњење јунаштво српском, а велик напредак у култури чешком и пољском народу, али да богме — само при таким приликама. Но прошла је од то доба пуна година дана, шта се и шта све за то време није збило и десело, но данашње прилике у Босни и Херцеговини живо нас потсећају на „Рађеног Црногорца“ Чермаковог, и ми ту красну слику ево доносимо сада нашим читаоцима. Треба да се сетимо браће наше што се боре и што гину за слободу, треба, и опет видимо, да их се сетимо!...

„Рађени Црногорац“ је једна од најлепших слика Чермакових. Ми смо већ једном приликом напоменули, да је тај славни уметник темељно проучио живот, обичаје и ношњу нашег народа у Далмацији, Црној Гори и Херцеговини, а то ево потврђује и ова најновија слика његова. Чермак је својим очима гледао борбу Срба са Турцима у херцеговачком устанку год 1863, и тада је скицирао поједине моменте из тог устанка; он је својим очима гледао, како се носе рађеници, и тада је још поникла та мисао у њему, да наслика „Рађеног Црногорца“, кога је доцније у Паризу насликао. „Рађени Црногорац“ је дакле верна слика у сваком погледу, и скоро могло би се тврдити, да то славно дело има значај историјске слике. Ситуација те Чермакове слике веома је проста и обична. Кроз узан кланац носе двојица на носилама једног тешко рађеног Црногорца, С једне и с друге стране жене и девојке, које баш иду на извор по воду, уклониле се на страну, па гледају с поштовањем и с болом на рађеника. Читава је подепа слике така, да нам поглед и нехотице мора пасти на главну особу, на рађеног јунака. У слици је тако вешто скраћено тело рађеника, да се знаоци уметности не могу томе доста да надиве. Лице је рађениково бледо, а израз је на лицу миран, само што му из очију го-

вори заустежући бол. Руке му изнемогле, но то је Чермак тако природно насликао, да то свако, које ту слику видео, не може доста да нафали. Врло је криво насликан међу осталим особито онај дечко, што одозго иде и води јеног рађеника, а гледа на седог старца. Још два борца силазе се доле; једном је лева рука рађена, а он је држи с десницом. Са свим горе пење се један Црногорац и гледа, да га се кланцу како год не приближују Турци. Жене и девојке, што с једне и с друге стране стоје, праве су јунакиње, а лепе, високе и стасите. Та красна слика Чермакова, са неколико особа верно нам представља велико поштовање јунаштва у црногорског народа, а онај онако достојно изражен бол на слици, чисто нам говори: тај је рађеник велики јунак црногорски.

У колико нам је жао, што је она дивна слика Чермакова „Робле херцеговачко“ отишла у туђе руке, у толико се више сада радујемо, што је „Рађени црногорац“, својина Мецената Штросмајера, а по том хрватског народа.

Коњички скок.

БР. 1.

а)

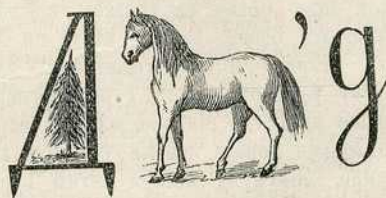
пла-	ли-	ће	Крај	ћа!	про-	ку-	мла-
срет-	гроб-	За-	пом	на-	дост	ли-	шли
ми-	ка-	та.	то-	ће	о-	на	За-
ни-	ни	ле-	ко	мо-	ну-	ле-	ко-
ће	Са	га	це-	по	зи-	ћа,	злат-
да-	це	Бр-	на	Све-	га	со-	та.
да	злат-	пла-	мо-	су-	ја-	ће	жи-
за-	ни,	на-	зо	ка-	га	За-	то

б)

ра-	за-	би-	ву	Здро-	ђу	жа-	сло-
ми	со-	на!	да	ти	За	би-	ја
пла-	ти	За-	на	пе-	гу-	бо-	о:
Ко-	ће	ма	На	ће-	гуж-	и	ће
све-	чем	сгру-	пла-	сла-	смо-	Што.	ду
ко	па	је,	ре-	на	ка-	се	Па
Под	том	па-	бин,	ста-	сти	ни-	к'о
о!...	Та-	те-	мо-	сам	Ср-	на,	ко-

Ребус.

Бр. 1.

БИТИ ЦЮ

Имена оних, који реше ребус или коњички скок, штампаше се у другој свесци.

У гледу је мало добро бити, на штић се потпуно јунаци.